

VÁCLAV VANĚČEK:

Glossy k t. zv. Statutům Konrádovým.

Trocha drobtů s mého historickoprávního stolu, na něž do nedávna přicházela především themata z doby blízké t. zv. Statutům Konrádovým, není ani zdaleka snesena v tomto pojednání s náročným úmyslem podati vše, co se o Statutech ví, nebo dokonce zaznamenati všechno, co o nich bylo různými autory v nejrozmanitějších souvislostech napsáno. Soustavná monografie o tomto nejstarším pozitivním a autentickém dokladu záměrné zákonodárné činnosti našich předků spolu se spolehlivou edicí příslušných textů dá na sebe asi ještě dlouho čekat. Právě to však, že nic nenavědčuje, že by podobné dílo bylo dnes aspoň v dohledu, vedlo mne k domněnce, že zatím snad i pouhé glossy by mohly býti užitečné, zejména když současně nejčerstvější odborná literatura¹⁾ prozrazuje, že o Statutech Konrádových nebylo ještě pověděno mnohé, co je celkem nasnadě a co dokonce může mít význam základní.

Jedním z úkolů, jichž se právní historik asi nikdy zcela nevzdá, ač je dokonale splní sotva kdy, jest stancovati původní znění Statut. Je totiž jasné, že to, co je nám zachováno a co jako Statuta Konrádova jsme si zvykli označovat, jsou vlastně novější statuta Přemyslova resp. Oldřichova, v nichž sice nesporně je jádro mnohem starší, avšak jádro, o němž nikterak nelze bezpečně tvrdit, že by bylo Konrádovo. Jak věc vypadá dnes, nelze nijak vyloučit, že již před Konrádem Otou, který tato statuta (v jaké podobě?) zcela určitě také vyhlásil,²⁾ nebo je snad

1) Rauscher, Nejstarší moravský zákon. Časopis pro právní a státní vědu, XXIV, Brno, 1941, č. 3, str. 115—124.

2) O tom, kdo vlastně Statuta první vyhlásil a pro kterou oblast, viz až dosud nejlépe Koss, Zur Kritik..., 1910, str. 120 a d. — Rauschrovi se však v citovaném článku sotva podařilo přesvědčivě

i několikrát v různých zněních vylašoval (možná i pro různé oblasti své vlády), jisté jádro těchto Statut nebo snad statuta podobná, dnes ztracená, bývalo příležitostně přemyslovskými knížaty, ústředními i údělnými, vylašováno, ať již na popud panovníků samých či církve či snad panstva.

Rozhodně se dnes zdá, že t. zv. Statuta Konrádova, jak se je níže pokusíme blíže osvětliti, mají vnitřně mnohem více společného, než se dosud předpokládalo, s oněmi »dekrety« Břetislavovými, jež nám ve své reprodukci zachoval Kosmas a k nimž se naše právní historie chovala tak nedůvěřivě.³⁾

Co dekreta Břetislavova se Statuty Konrádovými spojuje, jsou především námi ve Statutech objevené prvky církevní resp. zde přesněji biblické (starozákonné).⁴⁾ Ale neméně významným společným znakem je i základní celkový ráz obou památek, který je pro Statuta vlastně rovněž jistým objevem, totiž ráz zákonodárství reformního.

Až dosud se v literatuře houževnatě drželo mínění, že Statuta znamenala »pokus o kodifikování dosavadního zvykového práva«, jak to vyslovil Novotný.⁵⁾ »Ve statutech těchto nejedná se ani o zákon ani o právo, které má býti teprve zaváděno, nýbrž o formulování práva již platného a snad něco málo pozměněného«, shrnoval věc Kapras.⁶⁾ Šujan mluvil přímo o »kodifikaci práva zemského na Moravě,«⁷⁾ Demel psal, že »šlo asi zákonodárci co možná o nejúplnější sjednocení obyčejů právních

podepřítí Kossovo mínění, že slova listiny z r. 1189, Friedrich Codex Diplomaticus ... (CDB) I, č. 323 »... convenerunt in S. ad audienda statuta ducis Ottonis...« nemíří na onu zákonodárnou činnost Konrádovu, o níž jinak bezpečně víme ze zachovaného textu Statut samých. — Srov. také Novotný, České dějiny, I-2, str. 1116-1117.

³⁾ Srov. Kapras, Právní dějiny zemí koruny České, I, 1913, str. 16—17.

⁴⁾ Přímý podnět k pátrání v tomto směru dal mi prof. Saturník. Jiný podnět přišel z pojednání Antala Murarika, Myšlenky svatého Augustina ve středověkém právu střední Evropy, sborník »Miscellanea historico-iuridica«, (Pocta Kaprasova), 1940, str. 208 a d.

⁵⁾ Novotný, České dějiny, I-3, str. 46.

⁶⁾ Kapras, l. c., str. 17—18.

⁷⁾ Šujan, Nejstarší zřízení zemské na Moravě, 2. vyd., str. 45, pozn.

v různých krajích říše České« a o »unifikaci práva obyčejového«,⁸⁾ B r a n d l pak tvrdil, že »neustanovují se v těchto Statutech úplně nová pravidla, nýbrž uvádí se jen starší zvyk ve přesnější a všestranně zavazující ustanovení.«⁹⁾

Ve skutečnosti je pravdou pravý opak. Je to ostatně přirozené, uvážíme-li celý ráz doby. K psanému zákonu nemohlo tehdy ještě vésti nic jiného než naléhavá potřeba reformy. Ustálený právní obyčej nepotřeboval býti předmětem zákonodárství, nebylo-li proti němu námitek. Z á k o n se formuloval a vyhlášoval jen tehdy, jestliže se chtělo přinésti něco nového, ať již se opravovaly podrobnosti procedury úřední, nebo měnily taxy (poplatky), nebo rušily či omezovaly staré instituce, nebo konečně zaváděly instituce nové. Právě v tomto směru jsou i Statuta Konrádova dokonalým plodem své doby.

Význam tohoto zjištění je ovšem dalekosáhlý. Neboť to znamená základní změnu nazírání na Statuta, pokud jde o jejich funkci v našich právních dějinách. Proti převládajícímu dosavadnímu nazírání typicky statickému, vycházejícímu z předpokladu, že smyslem Statut bylo zachovat právo dosavadní, je nutno zdůrazniti nazírání spíše dynamické, které nás nutí vždy především k otázce, co n o v é h o přineslo to které ustanovení Statut a čím novota byla vyvolána. Nic nevdá, že při tom dobře víme, jak těžké tehdy bylo v živém systému středověkých právních obyčejů zaváděti novoty. Tím opatrnější jen budeme v hodnocení novinek, které Statuta ve svých opětovaných vyhlášeních chtěla našim předkům vnutit. Právě tak jako v oněch Břetislavových »hnězdenských dekretech«, zajisté i v t. zv. Statutech Konrádových tak mnohý příkaz i zákaz byl ranou do vzduchu, leckterý článek obsahoval spíše přání a program než reálně aplikovatelné právní pravidlo, a tak mnohá reforma nebyla než krátkodechou efemérou, která v rozvlněném moři právního obyčeje zapadla beze stop.

Je nutno uznati, že jistý náběh k tomuto dynamickému nazírání byl v literatuře vždycky. Jevil se všude tam, kde se uvažovalo o účelu, smyslu a cíli Statut a o příčinách, jež vedly

⁸⁾ D e m e l, Časopis Matice Moravské, XVIII, 1894, str. 312 a 313.

⁹⁾ B r a n d l, Právník XII, 1873, str. 218.

k jejich vyhlásování. Tak všichni, kdo Statuta pozorovali, typicky přicházeli k poznání, že se jimi mělo čeliti libovůli a přehmatům úřednictva. A ojedinělí autoři byli nakloněni v jednom směru až přeceniti novotářský, ne-li přímo revoluční, význam Statut: totiž ve vývoji stavovství. Š u s t a, který Statutům věnoval skvělou pasáž,¹⁰⁾ vyzvedl zejména, že z nich vane »týž duch, s jakým se setkáváme r. 1214 v anglické Magna Charta, ve zlaté bulle Ondřeje II. Uherského z r. 1222 nebo o něco později v podobných listinách polských Piastovců«, v tom smyslu totiž, že Statuta »byla především rozhodným úspěchem vzepření svobodných Čechů proti dosavadní nejistotě poměrů veřejných, ať již nejistotu tu zaviňovala sama ruka panovníkova . . . nebo svévůle mocných županů . . .«. A v plném souhlase s Šustou prohlásil K a d l e c: »Prvou takovou chartou českých stavovských práv jsou statuta Konráda Oty z r. 1189. Vznikající stavové berou se tu do ochrany jednak proti přestřelkům moci panovníkovy, jednak proti knížecímu úřednictvu.«¹¹⁾ N o v o t n ý ovšem právě tyto koncepce rozhodně odmítl: »Hledati nějakou analogii s vydáním magna charta z r. 1214 nebo zlaté bully Ondřeje uherského z r. 1222 . . . jest po mém soudu nekontrolovaný nápad.«¹²⁾

Podrobný průzkum obsahu všech jednotlivých ustanovení Statut ukáže, myslím, dosti jasně, že skutečně v popředí snah, jež k vyhlásování Statut vedly, byla snaha omeziti libovůli a všemoc tehdejšího úřednického aparátu, čehož se mělo docílití jednak úpravou formalit řízení, jednak maximálními tarify poplatků a pokut. Druhá tendence, rovněž velmi jasná, je zabezpečení šlechty (vyšší i nižší) v určitých směrech proti panovníkovi. Třetí tendence mířila k zajištění jistých nadpráví speciálně pro panstvo (šlechtu vyšší). Čtvrtá, rovněž zřetelná, šla patrně z kruhů církevních a projevovala se zvláště charakteristicky prosazováním církevní morálky reprezentované předpisy bible, v tehdejší právu. Pátá konečně spadá na vrub všeobecného civilisačního pokroku doby a prozrazuje se horlivým potlačováním svépomoci stran, a jejím regulováním resp. nahražo-

¹⁰⁾ Š u s t a, Dvě knihy I, str. 143—144.

¹¹⁾ K a d l e c, Dějiny veř. práva ve stř. Evropě, 4. vyd. 1928, str. 180.

¹²⁾ N o v o t n ý, Č. d. I-3, str. 49.

váním jí řízením před úřadem. Ohledy fiskální hrály při této poslední tendenci jistě také úlohu.

Velice příznačné je, že všechna ustanovení Statut se nějakým způsobem týkají věcí, jež náleží do oblasti speciální (užší) vlády knížecí.¹³⁾ Lze říci, že právně historické těžiště toho kterého článku je zpravidla tam, kde je tato souvislost. Proto také na př. do oboru práva soukromého statuta nezasahují. A kde zdánlivě přece, pak je to jen proto, aby se reformovalo královské právo odumrtíní. Jinde, než ve staré oblasti své přímé neboli užší vlády — která ovšem za silnějších panovníků vždy se hleděla rozrůst — nebyl král, a tím méně údělný kníže, oprávněn reformy provádět. Za to v této oblasti mohl jednati volně. Na tuto volnost se pak vztahují i slova, jimiž břeclavský údělník Oldřich reprodukuje zmocnění udělené mu prý králem Přemyslem k samostatné úpravě statut pro potřeby Břeclavska: *»nostro commisit arbitrio eadem iura distendere et ampliare . . . si nostrae placeret discretioni«* (úvod k vyhlášení pro Břeclavsko 1237).

Lze však — abychom se vrátili k otázce jednou položené — přece jen povědět aspoň něco o tom, jaké asi bylo původní znění Statut před r. 1222 a dokonce snad na konci století předcházejícího? N o v o t n ý, který dobře cítil, že »již v nejstarším potvrzení Přemyslově« z r. 1222 jsou dodatky proti zněním starším, neznámým,¹⁴⁾ měl za to, že nové partie prozrazují se tím, že jsou »neorganicky včleněny« do masy článků původních, v jejichž uspořádání prý — tak soudil Novotný — lze »přece jen pozorovati jistý systém«. A některé články mimo to se prozrazují jako mladší tím, že se v nich mluví již o králi a nikoli o knížeti. Takto Novotný dospěl k tomu, že prohlásil za mladší čl. 15, 16, 17, 24, 26 a 28 vyhlášení z r. 1222 podle vydání Jirečkova,¹⁵⁾ jež odpoví-

¹³⁾ O tomto pojmu, bez něhož sotva již se obejdeme v naší právní historii starší doby, viz V a n ě ě k, Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, II, str. 13 a d., a zvl. str. 24—26; H. F. S c h m i d, Zeitschrift der Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte, LIX, Kan. Abt. XXVIII, 1939, str. 637 a d.; týž autor, Die rechtlichen Grundlagen der Pfarrorganisation auf westslavischem Boden, Weimar 1938, str. 1234, 1237, 1238 a 1239.

¹⁴⁾ N o v o t n ý, Č. d. I-3, str. 50.

¹⁵⁾ N o v o t n ý, tamtéž, str. 50—51 a 56.

dají článkům 16, 17, 18, 32, 34 a 36 v citaci námi níže užitě. Jaký systém se to vlastně v uspořádání Statut domníval spatřovat, Novotný nepověděl. Je to škoda, neboť ani s největšími licencemi, jež bych v tomto případě byl ochoten učiniti, nebyl jsem po velmi podrobném šetření nikdy s to nalézt ani stopu systému v uspořádání. Byl-li tu snad »jakýsi« systém původně, (čemuž ale nic nenavědčuje), pak byl dokonale rozmetán tím, jak při vyhlásování Statut před r. 1222 jednotlivé články odpadávaly a nové byly »neorganicky« přidávány. Tato metoda, jak zjistiti pozdější doplňky, se mi tedy zdá v případě Statut bohužel neplodná. Výjimku by tvořil snad jen případ článku 6 (viz níže). Že ohledy na »systém« nám nepřinesou zisk vůbec žádný, ukáže nám ostatně i pozorování článků, jimiž se od sebe liší ona tři znění nám známá. Znění z let 1229 a 1237 jsou proti znění z r. 1222 rozšířena o celou významnou skupinu sedmi článků (čl. 21—27 Jir.) ; speciálně znění z r. 1237 jest proti oběma předchozím bohatší o svůj čl. 13 o »slubním soudu«; a naopak zase znění z r. 1222 má článek o krémách (čl. 29 Jir.), který není v obou vyhlášeních pozdějších. Kdybychom měli jen text z r. 1237, žádný ohled na »systém« by nám ani zdaleka nenaznačil, že články 21—27 jsou nové. Slibněji mohl by prozrazovati dodatky nový titul panovníka »král« na místo staršího »princeps« nebo »dux«. To však ve znění z r. 1222 lze uplatniti pouze u několika málo článků: jestliže skutečně věc se dobře hodí na čl. 28, není za to nijak spolehlivou již při čl. 15 a 10, kde nám nikdo nemůže ručit za to, že tu původně stálo »*duci*« (»*ducis*«) nebo »*principi*« (»*principis*«) nebo »*duci principali*«, což teprve později mohlo býti upraveno na »*regi*« (»*regis*«).

Neboť — a zde přicházíme k věci velmi závažné — zdá se být jisté, že každé vyhlášení Statut, ať již k němu došlo kdykoli, a ať již při něm byly přidávány celé nové články nebo ne, do textu dosavadního vnašelo změny. Přesvědčí nás o tom opět porovnání textů oněch tří znění nám dochovaných. Jednotlivá vyhlášení se jistým způsobem liší i v člancích, jež jinak jsou všem třem společné. Někde je malou textovou úpravou vlastní smysl ustanovení dokonale změněn (na př. v čl. 32/1237, stejném 1229, oproti 1222) ; někde je ustanovení přestylováno i smyslem změ-

něno (čl. 33/1237, stejný 1229, oproti 1222); někde je zřejmá snaha přestylisovat aniž by smysl byl dotčen (čl. 18/1237 proti 1222 i 1229); a téměř všude jsou aspoň menší odchylky více méně stylistické, takže úplnou shodu najdeme jen u zcela nepatrného počtu článků (na př. čl. 1 a 6 z 1237).

Je málo pravděpodobné, že by podobných proměn byla bývala ušetřena starší znění statut před r. 1222 a speciálně (vůči stavu těsně předcházejícímu) samo ono znění z r. 1222. Naopak vše ukazuje na to, že právě nejstarší partie, pokud byly dále přejímány, podléhaly při nových vyhlášeních pozoruhodným změnám. Technika nových vyhlášení, jež — právnicky vzato — sama o sobě byla ovšem vždy samostatnými akty zákonodárnými, bývala, jak se zdá, asi taková, že především vyhláshující panovník naznačil písaři případnou novou věcnou úpravu staršího znění a určil obsah nových článků, jež měly býti poprvé vyhlášeny. Na to písař na starém textu podnikl změny redakční, a to jednak čistě stylistické, jednak takové, kterých podle jeho názoru si vyžadovala srozumitelnost. Exempláře starších vyhlášení, resp. pomocné, běžně užívané opisy příslušných textů, mívaly patrně po straně i mezi řádky poznámky, vysvětlivky a doplňky uživatelů. Co se mu z toho zdálo vhodným, toho písař asi při redakci také použil a příslušné částice prostě vsunul do textu samého. Že se to často dalo mechanicky a že při tom docházelo k omylům a nedorozuměním, nikoho nepřekvapí.

Tím se ovšem stalo, že už nejstarší vyhlášení Statut z r. 1222 má celou řadu zajímavých interpolací. Mám za to, že — je-li již dána úloha naléztí původní text Statut — jediná cesta, jak se k cíli aspoň poněkud přiblížiti, jest pokusiti se tento interpolační nános odstraniti. Shledáme-li pak nakonec, že zjištění interpolace přivedlo nás i k správnému věcnému (právníckému) výkladu příslušného ustanovení, nebo dokonce že nám odhalilo, jak se sám předpis vyvíjel, bude nám to znamením, že metodicky postupujeme správně.

Za základ vzal jsem v celém tomto pojednání statuta knížete Oldřicha¹⁶⁾ pro Břeclavsko z r. 1237, tak jak je podává J i r e-

¹⁶⁾ R a u s c h e r v cit. článku (str. 120) píše nedopatřením o Jindřichovi Korutanském.

ček ve svém Codexu.¹⁷⁾ Technickým předpokladem právního zpracování jest totiž rozdělení textu ve články — a to má jediné edice Jirečkova, která sice, jak se zdá, není porížena přímo z originálu, a nad to jsou v ní i chyby tiskové, avšak přes to, máme-li tyto rezervy na paměti, k našim potřebám zatím konec konců stačí.¹⁸⁾ Závažnější odchylky, jež mají dvě jiná známá znění, totiž pro Znojensko z r. 1222 a pro Brněnsko z r. 1229,¹⁹⁾ oboje vyhlášená králem Přemyslem Otokarem I., podávám podle edice Friedrichovy.²⁰⁾ Jistou obtíž zde způsobilo jen to, že text z r. 1222, jak jej podává Friedrich, není vlastně než umělou rekonstrukcí vzniklou prací moderního badatele na základě opisu ztraceného textu originálního. Tento opis pochází ze 14. století a jeho znění je na několika místech takové, že se je Friedrich neodhodlal otisknout přímo, nýbrž snažil se emendovat to, co považoval za chybu opisu. Na mnoha místech skutečně o chyby jde, ale jinde zase nelze zcela vyloučiti, že i ve 14. století bylo z originálu 1222 opisováno dobře a že naopak »chyby« jsou v textech z let 1229 a 1237, podle nichž mělo býti emendováno. (Viz zvláště níže při čl. 18 a 32.) Ač se to Rauscherovi²¹⁾ zdálo nemožným, domnívám se, že máme dobré důvody pokládati text z r. 1222 podle onoho opisu ze 14. století za bližší původnímu znění Statut než texty z let 1229 a 1237. Opisovač ze 14. sto-

¹⁷⁾ H. Jireček, Codex iuris Bohemici (CIB) I, 1867, str. 68—72.

¹⁸⁾ Ovšem za tohoto stavu nepozbyl dosud úplně ceny ani Dobnerův otisk vyhlášení Oldřichova z r. 1237, ač je na první pohled zřejmé, že jsou v něm omyly. Gel. Dobner, Geschichte Ulrichs... sammt den von demselben in diesem Gebiete eingeführten ältesten Brüner Rechten, Abhandlungen der böhm. Ges. der Wiss. auf das Jahr 1786, Prag-Dresden 1786, str. 462—492, otisk Statut z r. 1237 podle originálu na str. 476—481. — Jinak ještě k edicím, jež udává Rauscher (cit. čl. str. 115—116), doplniti jest také H. Jireček, Svod zákonův slovanských, Praha 1880, str. XXII a 488—492, kde jsou otištěna Statuta z r. 1229 (v podstatě) s doplňky z r. 1237.

¹⁹⁾ Tato Statuta pro Brněnsko z r. 1229 byla později znovu potvrzena králem Václavem. Zpravuje nás o tom zmínka v úvodu k vyhlášení Statut pro Břeclavsko r. 1237. — Sr., jak o věci píše Rauscher, cit. čl., str. 119—120.

²⁰⁾ CDB II, str. 222—225, č. 234 (1222) a str. 329—332, č. 325 (1229).

²¹⁾ Rauscher, cit. čl., str. 121, pozn. 19.

letí totiž pouze passivně opisoval mrtvý již text z r. 1222, kdežto zákonodárcové z let 1229 a 1237 vědomě měnili formálně i věcně živý zákon.

Na interpolační přicházíme hned v článku 1 všech tří vyhlášení. Oddělíme-li je, objeví se nám, jak mám za to, pravděpodobný původní text. Za dodatečně vsunutá do textu staršího pokládám především slova »*tempore ducis Conradi*«. Byla zřejmě připojena až po Konrádovi a učinila zbytečnými slůvko »*hucusque*«, které kdysi, zřejmě z a Konráda, při prvním vyhlášení tohoto článku (snad skutečně r. 1189) dostatečně vyjadřovalo příslušnou časovou mez.²²⁾ Výslovně jest poznamenati, že ačkoli podle toho článek 1 sám pochází se značnou pravděpodobností z doby Konrádovy, neznamená to nikterak, že by z téže doby pocházela celá statuta. Druhá interpolační téhož článku dá se tušiti ve slovech »*tam maiores quam minores*«. Myslím, že se jimi proti poněkud nebezpečné převaze některých výhod daných ve Statutech současnému panstvu měla výsada článku 1 zabezpečiti výslovně i šlechtě nižší, ač to ostatně jistě od počátku tak bylo míněno. Původní znění podle toho bylo tedy i ve čl. 1 jen »*virii nobiles*« tak jako třeba v čl. 16.

Interpolováním staršího textu dostala se pravděpodobně do Statutu slova »*vel apud aliquem, cuius est villa*« v článku 3. Je to v podstatě jen neobratná vysvětlivka, jejíž autor chtěl upozorniti, že ne pouze páni — šlechtici jsou pozemkovými vrchnostmi a že se tedy i na tyto jiné pány vsí článek vztahuje.

Zřejmou interpolací, a to nesprávnou, mýlivou, bylo slůvko »*eius*«, k jehož přidání se dal svěsti buď redaktor znění z r. 1222 nebo jeho písař nebo možná i jen pozdější opisovač. Slůvko toto plným právem nemají znění pozdější (1229 a 1237). Zajímavé je, že tato nepatrná vsuvka měla význam ještě o sedm století později, kdy hrozila zavést na scestí badatele o »nároku«.²³⁾

Interpolací původní marginální poznámky dostala se, myslím, do čl. 9/1237 slova »*et non druho*«, která jsou zřejmě

²²⁾ Vaněček, Dvě studie k otázce právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, Praha 1938, str. 9—10.

²³⁾ Vaněček, Základy, III, 1939, str. 18.

nadbytečná a vyplynula jen z obav, aby snad i šlechta služebná neosobovala si procesní výsadu, již si vymohlo speciálně panstvo.

Leccos dává tušiti, že asi průběhem doby několikerým změnám podlehl článek 10/1237 o svodu, avšak povědět něco bližšího se zatím neodvážuji.

Jasnější jsou naproti tomu proměny článku 15/1237 o ohlasování ran. Původní znění asi bylo velmi stručné: »*Et si aliquis vulneratur in via, curiae notificetur.*« Časem přibyla vysvětlivka »*de foro veniendo vel alibi*«, kterou redaktor znění z r. 1222 vsunul do textu za slova »*in via*«. Redaktorům znění pozdějších se však (a právem) jevila tato úprava nadbytečná a proto ji zjednodušili. Ku podivu právě tak, že vynechali původní »*in via*« a ponechali naopak slova novější.

Za téměř jistou pozdější vsuvku vzniklou rovněž z původní nadbytečné vlastně vysvětlovací marginalie nebo meziřádkové glossy pokládám slova »*et si aliquis capitur in manifesto furto*« v článku 16/1237 o konfiskaci jmění šlechtice dopadeného při krádeži. Slova ta jsou v podstatě jen reduplikací starších slov »*quando aliquis nobilis capitur in furto*«, jenomže chtěl glossátor zvláště zdůraznit, že věc platí dokonce i při t. zv. krádeži zjevné. Zákonodárce sice jistě od počátku věc tak mínil, ale pochybnosti přinesl (nemýlíme-li se) dodatečně přece jen některý konkrétní případ, v němž šlo o to, zda-li výsadu lze uplatnit i při zločinci, který se dopustil t. zv. krádeže zjevné, která v primitivních dobách vyvolávala stihání a trestání zvláštní.²⁴⁾

Určitě jednu, možná však dvě vsuvky máme v čl. 19/1237. Za nanejvýš pravděpodobný pozdější doplněk původně rázu poznámkového považuji tu slova »*apes furantur*«, která patrně byla do starého textu zasunuta — a to nedbale a neobratně — až při redakci vyhlášení z r. 1222. Redaktor přešel klidně i to, že proti jinak běžnému usu sloveso tu není deponens a že autor poznámky propadl hrubému bohemismu. Mimo to mám podezření, že také slova »*scilicet vomeres*« na konci tohoto článku jsou dodatečně připojenou vysvětlivkou.

Na interpolace článku 32/1237 jsem upozornil již před

²⁴⁾ Sr. R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, 1929, str. 21—22.

několika lety.²⁵⁾ Dnes, na základě znění onoho opisu původního textu z r. 1222, které Friedrichova edice neprávem odsunula do pozadí, je možno říci více. Článek je asi velmi starý, jistě aspoň z dob Konrádových. Některé starší (dnes neznámé) jeho vyhlášení bylo opatřeno dvěma doplňky. Jeden z nich asi zněl: »*sive militis sive iudicis seu villici id fit*«. Tato slova nemířila na nic jiného než na to, že ono zabití mohlo býti vyřízeno buď u pozemkové vrchnosti pachatelovy (byl-li to nevolník), nebo u soudu hradskeho sudího (který byl všeobecně příslušný), nebo u soudu villikova (který byl příslušný pro lidi z domén knížecích). Druhý doplněk (také jistě jen marginálie s počátku) zněl prostě: »*magna confusio!*« a vztahoval se buď už na původní znění článku, jež se autoru této poznámky nelíbilo, nebo speciálně na onen první doplněk. Redakce vyhlášení z r. 1222 (nebo už dřívějšího?) převzala mechanicky obě poznámky do textu svého, takže vzniklo málo jasné čtení »*sive militis sive iudicis seu villici id fit magna confusio*«. Ale redakce znění pozdějších se pokusily již o řešení a tento nesrozumitelný text upravovaly. Tak vznikla úprava: »*sive homo militis sive iudicis sive villici fuerit, magna confusio inde fit*«, kterou známe z let 1229 a 1237. Zajímavé je, že i při této úpravě (máme-li na zřeteli praktický výsledek) byl v podstatě zachován původní juridický smysl poznámky, ačkoli k onomu staršímu »*sive militis, sive iudicis seu villici id fit*« patřilo spíše doplniti »*causa*« než »*homo*«.

Tento svrchovaně zajímavý článek byl však interpolován ještě jinak. Závěrečné jeho ustanovení komentoval před r. 1222 některý používatel upozorněním »*non dominus!*«, které nás upomene na poznámku téhož slohu k čl. 9 (1237) »*et non druho!*«, jíž jsme se zabývali výše. Redakce z r. 1222 včlenila mechanicky i tuto poznámku do textu, ale redakce znění pozdějších se rozhodla změnit ono »*non dominus*« (které samo o sobě již svědčilo o možnosti různých názorů na věc) v pravý opak: »*et dominus!*«

Konečně — abychom tento přehled uzavřeli — snad i slova »*in propria (re)*« v čl. 34. (viz znění z r. 1222) byla původně

²⁵⁾ Vaněček, Základy, II, 1937, str. 30—31.

neoficiální poznámkou, která teprve dodatečně byla zredigována a vsunuta do textu.

Pokud jde o věcný rozbor jednotlivých ustanovení Statut, příslušná literatura není nijak chudá. Na Statuta totiž narazili skoro všichni, kdož se zabývali našimi právními dějinami starého období, a nad to nechybělo těch, kteří si rozbor statut brali speciálně za úkol. Nutno však bohužel říci, že v obou kategoriích bylo příliš mnoho těch, u nichž historický zájem, dobrá vůle a mnohdy i svérázné a duchaplné nápady nebyly nesený a kontrolovány dostatečnými odbornými vědomostmi právně historickými, takže se docházelo k výsledkům typicky amatérským. Sem náležely již výklady Voigtovy,²⁶⁾ dále výklady Jičínského,²⁷⁾ Lippertovy,²⁸⁾ často i Vackovy²⁹⁾ a Šujanovy.³⁰⁾ Co ze starší literatury ceny dosud nepozbylo, jsou zejména výklady Jirečkovy³¹⁾ a Brandlovy.³²⁾ Dobner kdysi — na svou dobu pozoruhodně — vykládal jen některé české termíny ze Statut.³³⁾ Úhrnem možno říci, že teprve poslední desetiletí učinilo ve výkladu jednotlivých ustanovení Statut významnější pokroky.

²⁶⁾ Voigt, Über den Geist der ältesten böhm. Gesetze, 1788, str. 73 a d.

²⁷⁾ Jičínský, Parafraze »Práv Kunrátových«. Právník IV, 1865, str. 649—660, 688—697.

²⁸⁾ Lippert, Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit, I-II, (1898). Příslušná místa viz v rejstříku pod heslem »Statuta Conr.«.

²⁹⁾ Vacek, zvláště v »Sociálních dějinách českých« (1905), a v právně historických pojednáních v Agrárním Archivu, resp. Časopise pro dějiny venkova (viz citace níže).

³⁰⁾ Šujan, Nejstarší zřízení zemské na Moravě, 1926.

³¹⁾ H. Jireček, zvláště »Über Eigenthumsverletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischen Rechte, Wien 1855. Jireček, sám uvedený na slovanskou srovnávací dráhu Palackým (Srovnání zákonů cara Stefana Dušana srbského s nejst. řády zemskými v Čechách, Časopis Českého Museum 1837, roč. 11, str. 68—110), ovlivnil značně už Tomaschka, Deutsches Recht in Österreich im dreizehnten Jahrhundert, Wien 1859. Na Jirečkovi a Tomaschkovi společně pak spočívá, co o Statutech napsali Dudík a jeho právnícký informátor Dr. Beck, Dějiny Moravy, díl IV, kniha V, 1878, str. 223—236.

³²⁾ Brandl, zvláště »Statuta Conradi«, Právník XII, 1873, str. 216—224, 253—259.

³³⁾ Dobner, Geschichte Ulrichs... (1786), str. 484—492.

Čl. 1.

»*Omnes hereditates, quas viri nobiles tam maiores quam minores tempore ducis Conradi sine querella iuste et pacifice hucusque possederunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant.*«

Svým původem náleží článek, jak jsme řekli výše, pravděpodobně do doby vlády knížete Konráda Oty.³⁴⁾ Účel, k němuž se jím mířilo, vskutku asi nebyl jiný, než který jsme naznačili již r. 1938,³⁵⁾ totiž zaručiti neodvolávání alespoň určité kategorie knížecích (královských) výsluh. V široké formulaci, která mohla krýti dosavadní držbu nemovitou, stávaly se neodvolatelnými knížecí výsluhy, jež kdo držel do dne vyhlášení tohoto článku bez námitek a na základě řádného udělení. Téměř každý významnější šlechtic měl tehdy patrně již část svého nemovitého jmění z výsluh. A nic není pochopitelnějšího, než že se šlechta snažila panovníka spoutati, pokud jde o jeho staré právo výsluhy odvolávati. Konrád se zavázal neodvolávati výsluhy až dotud udělené. Jeho nástupcové nešli však ani o krok dále: neodvolatelnými byly jen výsluhy staré — ty, jež byly v rukou svých držitelů už za Konráda. Za Konráda byl tedy článek stavovskou vymožeností velkého významu. Nešlo tu o nic menšího než o alodifikaci výsluh. Za Konrádových nástupců šlo už jen o uznání a upevnění oné Konrádovy výsady. »*Hereditates*« tedy v tomto článku nemůže býti překládáno výrazem »dědičné statky (allodia)«, jako to překládal D u d í k, resp. jeho informátor Dr. B e c k³⁶⁾ a po nich Š u j a n.³⁷⁾ Jedině správný je překlad »dědiny« ve známém pravidelném smyslu »nemovitosti«.

B r a n d l a r. 1873 svedlo právě ono slůvko »*hucusque*«, ponechané i v pozdějších vyhlášeních, k absurdním vývodům, jakoby rozhodujícími léty pro nemovitou držbu měla býti léta 1222, 1229 resp 1237.³⁸⁾ A v témže duchu pak, zřejmě nesprávně,

³⁴⁾ Sr. také N o v o t n ý, Č. d. I-3, str. 51.

³⁵⁾ V a n ě č e k, Dvě studie, 1938, str. 9—10.

³⁶⁾ D u d í k, Dějiny Moravy, IV, str. 224.

³⁷⁾ Š u j a n, Nejstarší zřízení, str. 41.

³⁸⁾ B r a n d l, Právník XII, 1873, str. 219.

překládal významnou partii tohoto článku Š u j a n takto: »z dob knížete Konráda až podnes«. ³⁹⁾ Šujan dokonce upozorňoval na to, že právě při vyhlášení r. 1222 »uplynulo od smrti Konrádovy 30 let«, to jest vydržecí lhůta! ⁴⁰⁾ Podivné je, že na jiném místě se Šujan mohl domnívati, že článek se týkal konfiskace (!) statků, jež prý byla »tím teprve zastavena«. ⁴¹⁾ Fantastickými výklady bystrého jinak L i p p e r t a ⁴²⁾ není, myslím, třeba se vážně zabývati.

Čl. 2.

»Item nullus camerarius¹ citet aliquem nisi certo sub² testimonio eorum, quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuntium, et alium iudicis, insuper duos probos³ viros³ de circumsedentibus villis; et si camerarius vadit ipse secundus aut tertius sine nuntiis beneficiariorum,⁴ si interficitur, nihil de⁵ eo respondeatur.«

¹ camerariorum 1222

³ kmetones 1222

² cum certo 1222

⁴ beneficiariorum 1222

certo cum 1229

⁵ pro 1222 (a Dobner)

Obsahem čl. 2 jsou zabezpečovací opatření proti neodpovědnému provádění citací k hradským úřadům. Pohánějící komorník požívá ochrany práva jen tehdy, jestliže jeho fungování se vyznačuje jistými zvláště stanovenými náležitostmi, jež mají zřejmě povahu kautel proti zneužití úředního úkonu. Žádá se, aby komorník byl provázen zřízenci kastelánovými a sudího a mimo to dvěma sedláky z okolí. Nedodrží-li tento předpis, může být komorník beztrestně třeba i zabit.

Uvedl jsem již jinde, ⁴³⁾ že článek pokládám z velké části za vyvolaný napětím mezi jurisdikcí knížecí (královskou) a jurisdikcemi pozemkově-vrchnostenskými. Jurisdikce hradská měla býti držena co nejvíce na uzdě. Mohla také jurisdikcím pozemkově-vrchnostenským úspěšně konkurovati jen tehdy, jestliže

³⁹⁾ Š u j a n, l. c. 41.

⁴⁰⁾ Š u j a n, l. c. 45, pozn.

⁴¹⁾ Š u j a n, l. c. 41.

⁴²⁾ L i p p e r t, Sozialgeschichte, I, str. 279.

⁴³⁾ V a n ě č e k, Základy II, str. 32, pozn. 31; III, str. 11 (souvislost s t. zv. velkým privilegiem české církve) a str. 80.

spolehlivě a disciplinovaně fungovala — odtud na druhé straně zřejmě knížecí péče o ni.

»*Certo sub testimonio*« znamená zde tolik co »s vědomím, jehož důkazem jest vyslání zvláštního zřízence — svědka«. Omylem Š u j a n⁴⁴⁾ vztahoval »testimonium« na domnělé pečeti úředníků. Slovy »*ii, quorum interest*« jsou zde míněni titíž funkcionáři jako níže v čl. 5 »*curia, quorum interest*« a v čl. 11 »*ii, quibus iurisdictio est commissa*«.

Pozoruhodné také jest, že původní výraz »*kmetones*« (1222) byl později nahrazen slovy »*probos viros*«. Nevíme bohužel, zdali touto změnou neměl býti postižen i sám smysl, čili zdali »*kmetones*« a »*probi viri*« je skutečně jedno a totéž.⁴⁵⁾ Že jsou tyto dva půhonní svědci totéž, co jinde se nazývá »osada«, je jisté.⁴⁶⁾

Čl. 3—4.

»*Si fuerit fur apud aliquem nobilem vel apud aliquem, cuius est villa, et dederit eum curiae, omnia bona sua sint et collum ejus¹ detur in potestatem principis.*»²

¹ *suum* 1222

² *in potestatem principis detur* 1222

»*Insuper si fur capitur in aliquo loco et suspenditur,¹ omnia sua principis sunt² praeter fruges, quae adhuc in agro remanserunt.*»³

¹ *si suspenditur* 1222

³ *remanserunt in terra* 1222

² *sunt principis* 1222

remanserunt in agro 1229

Ustanovení, z nichž J i r e č e k utvořil články dva, 3. a 4., je záhodno vykládati zároveň, neboť podle mínění, jež ovládlo

⁴⁴⁾ Š u j a n, l. c., str. 41.

⁴⁵⁾ V a c e k, Časopis pro dějiny venkova, XIII, 1926, str. 85 uvádí závažné důvody pro názor, že r. 1222 byli předepsáni jako průvod pro komorníka vesničtí starostové (»*kmeti*«), což prý vyhlášení Statut z let 1229 a 1237 úmyslně změnila. — Sr. také K o s s, Zur Frage..., 1920, str. 21, pozn. 5.

⁴⁶⁾ K tomu viz dobře již P a l a c k ý, Dějiny I-2, 1862, str. 318—319. — To, co o vývoji půhonné »osady« psal M a r k o v (Přípravné řízení, str. 122—123), bude nutno nyní upravit podle badání novějšího (V a n ě č e k, Základy III, str. 80).

literaturu, a jež i já přijímám, spolu věcně úzce souvisí. Historicky byla ustanovení vyvolána, jak se zdá, jednak růstem pozemkové vrchnosti, jednak civilisačním pokrokem zatlačujícím do pozadí trestní svépomoc. Na vrub prvního faktoru spadá obsah článků, pokud měl za důsledek nemožnost a) zkonfiskovati pro krádež jmění poddaného, ježž jeho pán vydal knížecímu soudu; b) zkonfiskovati plody stojící dosud v polích zlodějových, když zloděj knížecímu soudu vydán nebyl.⁴⁷⁾ Že v případě prvním (zloděj byl vydán) jmění zlodějovo náleží podle Statut jeho vrchnosti, je jasné. Že v případě druhém (zloděj byl svépomocně oběšen) mají náležití vrchnosti aspoň nesklizené dosud plní plodiny, lze souditi se značnou pravděpodobností.

Na vrub tohoto faktoru civilisačního přičítal bych omezení svépomoci, jehož se zřejmě mělo současně dosáhnout⁴⁸⁾ při trestání zlodějí. Panovník usiluje o to, zabezpečiti si výhradu trestání hrdelního (hrdelní regál). Věc má ovšem i svou významnou stránku hmotnou, neboť bylo-li jednou již »hrdlo provinilcovo dáno do moci panovníkovy«, jak se čl. 3 vyslovuje, záleželo zajisté jen na panovníkovi, zdali a za jakou cenu (výkup, *prodej*) daruje provinilci život.

Měla-li tato ustanovení Statut trvalý úspěch, to jest vrostla-li takto skutečně do práva obyčejového, o tom se doporučuje míti spíše pochybnosti. Hrdelní pravomoc českého panstva, jak ji vidíme ve století 14., nás vede rozhodně k jisté skepsi.

Čl. 5.

»Item quod dicitur n a r o k, hoc non debet esse nisi ubi constet sub certo testimonio sua bona amisisse, nisi acciderit in silva¹ vel in aliquo loco secreto² vel alicui hospiti, et antequam admittatur, debet notificari curiae, quorum interest, scilicet iudici, castellano cum³ ceteris.«

¹ in via et in silva 1222

³ et 1222

² secreto loco 1222

⁴⁷⁾ Vaněček, Základy II, str. 70 a také III, str. 64, pozn. 58. — Scestnou úvahu má tu Haněl, O vlivu práva německého, 1874, str. 131.

⁴⁸⁾ Tak již H. Jireček, Über Eigenthumsverletzungen, str. 23.

Velmi nápadným rysem Statut je, že se v nich dějí pokusy přesně zregulovati, a možno přímo říci spoutati, některé starší formy procesní, zejména *nárok*, *svod* a patrně (r. 1237) i t. zv. *slubní súd*. Úpravě *nároku*, o němž blíže jsem psal na jiných místech,⁴⁹⁾ věnovány jsou články 5, 7, 9 a 11 znění z r. 1237. Účelem speciálně článku 5 bylo stanoviti přísnější podmínky pro zavádění řízení nárokového. Vedly k tomu zřejmě ohledy na právní bezpečnost vůbec. Jako předpoklad řízení předepisuje se především povinnost hlásiti ihned sousedům skutkovou podstatu, jež mohla k nárokovému řízení dáti podnět. To je význam onoho *»certum testimonium«*. Jenom pro některé situace povolují se výjimky z této zásady: tak stala-li se krádež resp. loupež v lese nebo vůbec na místě vzdáleném lidí nebo přihodila-li se cizinci. A za druhé předepisuje se jako další předpoklad řízení bezpodmínečně (v každém případě) ještě opovědění věci soudu. V tomto výkladu se, tuším, plně shoduji s M a r k o v e m.⁵⁰⁾ Zdůrazňování nutnosti ohlásiti věc úřadu, podobně jako níže při *svodu* předpis, že *svod* může být konán jen s úředními zřízenci, budí podezření, že snad před Statuty jak *nárok* tak *svod* býval provozován jaksi svépomocně, mimo úřad.

Čl. 6.

»Quando aliquis pauper venit de propria re conquerendo, pallium sibi nullatenus deponatur.«

Novinkou rázu téměř *sensačního* jest zjištění, že tento článek je v nepopiratelné souvislosti s ustanoveními práva starozákon-

⁴⁹⁾ V a n ě ě k, Základy III, zvl. str. 17—18 (sr. také jiná místa podle rejstříku). Vzhledem k V e s e l é m u, který, zdá se mi, s institucí *nároku* zachází příliš volně (Slubní soud, 1939, zvl. str. 36—41), rád bych své stanovisko ještě precisoval. Mám za prokázané, že *»nárokem«* se v době Statut mínilo udání (*»nařčení«*) z krádeže, resp. loupeže, jejíž pachatel byl jinak neznámý; a to a s i udání učiněné formálně při zvláštním řízení dotazovacím. Nevylučuji však, že toto byl jen *nárok* v užším, technickém, slova smyslu. A že nezávisle na něm existovalo tehdy výraz *nárok* ve smyslu širším, hodně blízkém dnešnímu. Neboť nesmíme zapomínat, že tu jde o slovo, jež v češtině bylo už velmi dávno (pravděpodobně už před oním *nárokem* v užším smyslu slova). a že v ní žije dodnes.

⁵⁰⁾ M a r k o v, Přípravné řízení, str. 5.

ného. Ve Starém Zákoně [II. Mojžíšova (Exodus), XXII, 26—27], totiž čteme:

»*Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei . . . Ipsum enim est solum, quo operitur . . .*«

A níže [V. Mojžíšova (Deuteronomion), XXIV, 12]:

»*Si autem pauper est*« (totiž dlužník zástavní) »*non pernoctabit apud te pignus.*«

Ještě nedávno při výkladu tohoto článku R a u s c h e r myslil na placení t. zv. opovědného resp. na náhradní plnění za ně.⁵¹⁾ Naše odhalení podepírá rozhodně výklad M a r k o v ů v, že tu šlo o braní žalobcova oděvu soudními úředníky pouze v zástavu (základ), a to pro případ, že by žalobce měl snad později platiti pokutu za nedohnání.⁵²⁾ V první řadě se asi skládala jako kauce peněžitá částka. Přišel-li žalovat chudák (člověk poddanský?), který peněz neměl, musil dát v zástavu oděv. Statuta instituci kauce pro případ nedohnání neruší. Zakazují jen, aby se bral v zástavu oděv chudáka (poddaného). Pozoruhodné je, že se nechrání »chudý člověk«, který nepřichází ve vlastní věci. Zřejmě proto, že poddaný, který přišel jako posel svého pána, byl pro případ škody kryt svým pánem, na jehož vrub jednal. Jak vidno, naprosto na scestí byl J i č í n s k ý, jestliže z tohoto článku vyvozoval, že »za prvních časův svrchní roucho vždy komorníkům za mzdu čili taxu za vedení práva dáno býti musilo.«⁵³⁾

Jaké však vysvětlení najdeme pro nespornou a překvapující souvislost tohoto článku Statut s právními předpisy Starého Zákona? Mám za to, že vysvětlení je poměrně prosté a že věc v našem nazírání na Statuta nevyvolá změnu tak převratnou, jak by se zdálo na první pohled. Máme tu opět jeden z článků, jimiž se měla učiniti přítrž hrabivosti úředníků resp. jejich přílišné při-

⁵¹⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 79.

⁵²⁾ M a r k o v, Přípravné řízení, str. 47.

⁵³⁾ J i č í n s k ý, Právník IV, 1865, str. 655.

krostiti při vybírání úředních tax. Konkurence soudnictví svět-ských pozemkových vrchností⁵⁴⁾ nabádala k ohledům právě vůči »chudině«, jež by byla na soudy knížecí (hradské) snadno mohla vůbec zapomenout. Žádoucí tedy bylo usnadnění přístupu »chudých lidí« ke knížecímu soudnictví. Byl-li pak zde překážkou speciálně zlořád, že úředníci »chudé lidi« doslova svlékali ze šatů, a našel-li se pro potlačení toho předpis v bibli, nic není přirozenějšího, než že předpis ten byl volně aplikován. To je celé vysvětlení.

Zbývá ještě všimnouti si toho, že článek je cize a jaksi násilně vsazen mezi dva články o nároku, s nimiž sotva má co společného. Může to budit vskutku dojem, že ony články jsou starší a článek šestý že byl přidán dodatečně při redakci některého z vyhlášení pozdějších.

Čl. 7.

»Nullus zok¹ aliquem accuset nisi certo sub² testimonio vicinorum constet de damno;³ et si fuerit zok convictus, testimonio fori communis lapidetur.«

¹ zoch 1222

³ damno eius 1222

² sub certo 1222

Obrat zcela netušený nastává v úsilí po výkladu tohoto článku zjištěním, že pramen také tohoto ustanovení je alespoň z části v bibli. V Mojžíšově knize V. (Deuteronomion), XIX, 16—19, totiž čteme:

»Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum . . . , cumque invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium: reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit . . . ,«

to jest (tamtéž XVII, 5):

»educes virum ac mulierem . . . ad portas civitatis tuae, et lapidibus obruentur.«

⁵⁴⁾ V a n ě č e k, Základy, II, zvl. str. 36, III, str. 14.

Jasně nyní vidíme, že pravdu měli ti, kdož v *soku* viděli udavače-svědka, čili osobu od poškozeného odlišnou.⁵⁵⁾ A současně se ještě více zesiluje pravděpodobnost, že udání — *nárok* dalo se při zvláštním řízení dotazovacím, možná skutečně zavedeném až v době křesťanské. Za zcela nepochybný pokládám nyní svůj výklad,⁵⁶⁾ jímž jsem opravil vadnou interpunkci (vyskytující se i v edici *Friedrichově*), která až dosud správnému výkladu stála v cestě: čárka patří nikoli za slovo »*communis*«, nýbrž už za slovo »*convictus*«. Kamenování »*testimonio fori communis*«, totiž na tržišti, je prostě českou analogií kamenování biblického, k němuž vedou provinilce »*ad portas civitatis*«, a jež provádí, jak jinde čteme, »*omnis turba*« (IV. Mojžíšova, XV) nebo »*populus civitatis*« (V. Mojž., XXI, 18—21).⁵⁷⁾

Ojedinělý jinak v naší právní minulosti trest kamenování, o němž nyní vidíme, že jej zaváděla teprve Statuta (již ve 12. století?), a to pod vlivem názorů církevních, byl již několikrát v literatuře předmětem úvah. V *acek* pochyboval o tom, »že by kamenování bylo ukamenováním« a soudil, že šlo jen o házení

⁵⁵⁾ Zaznamenati jest, že v otázce »soka« byl kdysi už Dobner uveden na správnou cestu Dobrovským, který mu sdělil, že ve staročeském slovníku ze 14. století se »sok« překládá jako »*calumniator*«. Současně upozornil dobře Dobner na výrazy »sočení, osočení, osočiti« ve smyslu »*calumnia, calumniare*«. (Abhandlungen der böhm. Ges. d. Wiss., 1786, str. 486.) — K tušení již Jirečkovu (Über Eigenthumsverletzungen, 1855, str. 19), že »sok« nějak souvisí i se zjevem, že pátrání po ukradené věci svěřovalo se třetím osobám smlouvou, viz také můj doklad z 15. století níže při výkladu čl. 10. — Brandl (Právník 1873, XII, str. 221) napsal, že je »sok ten, který stopu krádeže a tedy i zloděje hledá a když jej nalezl, i zloděje udává«. V *acek* se (určitě mylně) domýšlel, že sok byl »nedůvodný sudič, jenž vyhledával spory, vymýšlel křivdy a vinil lidi...« (!), Agr. Archiv IV, str. 159. — Soudí-li Markov (Přípravné řízení, str. 10), že žaloba-svědectví soka musila mítí podklad smluvní, nemohu s tím souhlasiti. Alespoň ne pro starší dobu, kdy máme symptomy toho, že k »naččení« docházívало po řízení dotazovacím. — K »sok-calumniator« viz také zajímavě Strobach v Čas. Čes. Museum 1844, roč. 18, str. 365.

⁵⁶⁾ Vaněček, Základy III, str. 10 a 17.

⁵⁷⁾ Neudržitelné jsou nyní vývody Rauscherovy o tom, že zde »ovšem již proniká zásada veřejné důvěry v tržiště«. (O krádeži a loupeži, str. 39.)

kamenů jako »projev opovržení.⁵⁸⁾ R a u s c h e r pak se dokonce domníval, že »ukamenování« je zde »výraz jen obrazný« a že tento trest »pro podlehnuvšího soupeře« nebyl nikdy prakticky aplikován.⁵⁹⁾ Dnes k tomu lze říci, že Statuta trest kamenování na »soka«, jehož udání se ukázalo jako křivé, zajisté zaváděla zcela vážně a že jistě nebylo vyloučeno ani ukamenování k smrti, jak vzor bible jasně ukazuje (V. Mojž., Deut., XXI, 18—21): »*lapidibus eum obruat populus civitatis et morietur.*« Jiná jest ovšem opět otázka, zdali se věc vžila, zdali byla recipována vládnoucím obyčejem právním. Klonil bych se k odpovědi, že šlo i zde o reformu poměrně krátkodechou, jež sotva o mnoho přežila zákonodárce.⁶⁰⁾ Zajímavé je při tom, že církev sama si již r. 1222 vymohla pro poddané na svých statcích výsadu, že »*falsus accusator*« platí pokutu 300 peněz.⁶¹⁾

Jak však vysvětlíme biblické prvky v tomto článku? Mám za to, že opět poměrně hladce a bez valných změn v základním nazírání na staré české právo. Věc souvisí s onou tendencí, kterou jsme již výše konstatovali, nárokové řízení co možná spoutati. Cítila se zejména potřeba učiniti přítrž lehkomyšlnému »*sočení*«. A tu, patrně na doporučení kruhů církevních (ale asi mnoho let před r. 1222!), použilo se jako prostředku k tomu předpisu z bible, jenž na situaci dosti blízce dopadal: jednalo se i tam o křivého udavače, byť i tam speciálně při zločinu modloslužebnictví.

Zvýšení právní bezpečnosti při n á r o k u sleduje ostatně i ustanovení, jež stojí v čele článku, že totiž předpokladem zavedení řízení nárokového jest oznámení o zločinu učiněné sousedům. Skutečnost, že v tomto bodě článek 7 jest jen opakováním článku 5, který jest však podrobnější a přesnější, spolu se skutečností oněch biblických vlivů v tomto čl. 7, vzbuzuje podezření, že snad čl. 7 jest mnohem staršího původu a že zákonodárce při některém novějším vyhlášení jej chtěl nahraditi článkem 5, aniž se však odhodlal článek starší vypustiti.

⁵⁸⁾ V a c e k, Agrární archiv IV, 1917, str. 160.

⁵⁹⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 90.

⁶⁰⁾ Srov. k tomu dobře M a r k o v, Přípravné řízení, str. 10.

⁶¹⁾ M a r k o v, tamtéž.

Čl. 8.

»Quando aliquis iudicium aquae debet subire,¹ nullus eum in aquam dimittat² nisi sacerdos et ejus cooperatores;³ si Deus iuverit eum, iudici det duos denarios et sacerdoti XIV; si nudaverit se et iudicium noluerit subire, solvat capellano VII denarios et vetulae duos.«

¹ subit iudicium aquae 1222

³ cum suo cooperatore 1222

² dimittat eum in aquam 1222

Ochrana zájmů činitelů církevních je zřetelně předmětem ustanovení tohoto článku. Je to kněžstvo, patrně hradecké, jemuž se takto Statuty zabezpečuje monopol na provozování ordálů vodou. Jedině kněz se svým pomocníkem může procesní stranu vrhat na vodu. A ovšem kněz také bere hlavní poplatek za to. Po zdařeném ordálu bere sudí od strany pouhé dva denáry.

Otázkou zatím zůstává, jak se provozovaly ordály vodou před Statuty. Účast kněží snad byla teprve Statuty zavedena? Či naopak Statuta chtějí čeliti tendenci, která snad se objevovala, konati ordály bez kněží? A jaká byla účast kněžstva při ordálech jiných?

Silně zaujala hned první komentátory »vetula«, která se v tomto článku připomíná. Rajhradští benediktini⁶²⁾ mylně soudili, že to byla žena volaná na pomoc v případech, kdy měly ordál podstoupit ženy. Cenné vývody má o věci B r a n d l.⁶³⁾ Doplnil bych je jen upozorněním na hradeckou bábu (»avia«), o níž je zmínka v listině z 12. století.⁶⁴⁾

Čl. 9.

»Si aliquis nobilis vir et non druho super se habuerit¹ narok, puer pro ipso subeat iudicium, et si non fuerit adju-tus, solvat pro eo CC denarios.«²

¹ habuerit super se 1222

² ille solvat 180 denarios 1222

⁶²⁾ Iura primaeva Moraviae, 1781, str. 28, pozn. m.

⁶³⁾ B r a n d l, Právník XII, 1873, str. 223.

⁶⁴⁾ CDB I, č. 387, str. 389 (f. XII, stol.) »de uno quoque castro ab avia...«; srov. tamtéž i 393, str. 406.

Výsada pro šlechtice, rozuměj původně asi pro velmože (pány), ve 13. století však jistě už pro šlechtu vůbec, je předmětem tohoto článku. Věc se týká opět *nároku* a *privilegium* zní, že »nařčený« šlechtic nemusí se očisťovati sám (osobně), nýbrž že »soud« (ordál) může zaň podstoupit jeho služebník. Dodatečně, patrně až tehdy, když se výsada počala aplikovati i na šlechtu nižší, bylo ustanovení doplněno vsuvkou »*et non druhó*«, jež chtěla říci asi tolik že výsada ovšem platí pro šlechtice vůbec, ale »druhové«, totiž lidé »osobně svobodní, ale ve službě velmožů postavení a vojenskou službou zavázaní« (jak věc celkem dobře vysvětlil už Brandl)⁶⁵⁾ nemohou jí používat.

Oněch 200 (180) denárů, jež pán z *nároku* neočištěný musí zaplatit, je — zdá se — výsadní šlechtická pokuta za krádež resp. loupež. Stilisace z r. 1222 »*ille solvat*« je rozhodně zdařilejší než pozdější stilisace »*solvat pro eo*«.

Celé ustanovení je charakteristickým příznakem velice raných stavovských vlivů v českém soudnictví, zvláště trestním.

Čl. 10.

»*Quando ducitur quod dicitur zu od*,¹ *debet adesse castellani nuntius*,² *judicis et*³ *villici et camerarii, et unus vel duo de vicinatu illo, et ultra tres non ducatur, sed in tertio remaneat; et si convictus fuerit, CC⁴ in cameram regis reddat denarios⁵ et illi, qui dicitur powod, satisfaciat.*«

¹ *zuode* 1222; *zwod* Dobner

⁴ 180 *denarios* 1222

² *nuntius castellani* 1222

⁵ »*denarios*« chybí 1222

³ »*et*« chybí 1222

Institucí, jež se upravuje v tomto článku, zabýval jsem se podrobně již před 10 lety,⁶⁶⁾ kdy mne k pokusu o rekonstrukci *svodu* vedla snaha vyložiti texty listin imunitních. Před třemi lety pak, při definitivním řešení otázky imunit, přičinil jsem k věci některé nové poznámky.⁶⁷⁾ Desátý článek Statut se odtud

⁶⁵⁾ Brandl, l. c. str. 253.

⁶⁶⁾ Vaněček, K soudní imunitě duchovních statků na Moravě, 1931, str. 22—23.

⁶⁷⁾ Vaněček, Základy III, 1939, str. 21.

jasně jeví jako vzešlý z potřeby zvýšiti právní bezpečnost pokud jde o zřízení zvané »svod«. Předpis, že *svod* nelze vésti než s úřední komisí a se zástupci sousedstva, svědčí o tom, že v době těsně předcházející býval *svod* konán jaksi svépomocně, méně formálně, ceremoniálně a úředně, ať již se tak dalo (do věci zatím dobře nevidíme) pravidelně podle starého právního obyčeje, či snad jen občas se vyskytovaly pokusy úřednímu postupu se vymknouti. Předpis — zřejmě nový — »*ultra tres non ducatur, sed in tertio remaneat*« směřoval ke zvýšení rychlosti řízení a k zamezení pokusů mařiti řízení »sváděním« do nekonečna. Podle Novotného⁶⁸⁾ nová je i pokuta 200 denárů místo »staršího, přísnějšího trestu«, a to je skutečně nanejvýš pravděpodobné. Příznačné je, že je to pokuta stejná jako při *nároku*.

Co se týče výrazu *póvod*, je záhodno zaznamenati, že první, kdo o něm vážně uvažoval byl již Dobner.⁶⁹⁾ Markov ve své práci »Původ — sok a jeho místo v systému českého středověkého průvodního řízení«⁷⁰⁾ se tomuto nejstaršímu dokladu »původa« vyhnul, což je téměř nepochopitelné, takže jeho názoru dodnes⁷¹⁾ postrádáme. Literatura jinak shoduje se v tom, že »původem« je tu míněn poškozený vlastník ukradené věci.⁷²⁾ Sám jsem měl před deseti lety za to, že »původem« je tu osoba, u níž vlastník ukradenou věc našel a která jej pak, udávajíc svého auktora a svádějíc se sebe podezření, že je zlodějem, »povíděla« k osobě jiné. Dnes mám na mysli ještě dvě jiné možnosti výkladové, neboť za dnešního stavu badání lze tu sotva zaujmouti stanovisko naprosto určité. »Původem« tu může býti také míněna osoba procesně analogická soku při nároku, totiž ten, kdo okradenému vlastníkovi věc vyhledal, upozornil jej, kde je,

⁶⁸⁾ Novotný, Č. d. 1—3, str. 54.

⁶⁹⁾ Dobner, l. c. 1786, str. 488.

⁷⁰⁾ Sborník věd právních a státních XXVIII, 1928, str. 347—394.

⁷¹⁾ Srov. také ještě zajímavé další vývody Markovovy v pojednání »České žalobní formuláře«, Bratislava 1936, str. 35.

⁷²⁾ Jireček, Über Eigenthumsverletzungen, str. 17—18 »vlastník, *póvod*, iščec zvaný«; Šujan, l. c., str. 42, »tomu, kdo *svod* začal a *póvod* sluje«; Novotný, Č. d. 1—3, str. 54 »původ — původce svodu, poškozený«.

»povedl« jej tam a měl nárok na odměnu za to.⁷³⁾ Úvahy Markovy došly by tak velmi významného doplnění. A konečně není možno zatím nijak vyvrátiti ani ono mínění, že »původem« je tu okradený původní vlastník, ač ovšem nelze popřítí, že leccos by při tomto vysvětlení vadilo.

Čl. 11.

»Si quis equos, equas vel boves, vaccas¹ vel aliqua majora subtraxerit, quantitas damni aestimetur sub certa fide et sacramento eorum, quibus jurisdictio est commissa, et secundum hoc accusatores admittantur.«

¹ equum vel equos, boves vel vaccas 1222.

Právní bezpečnost proti lehkomyšlně vznášeným žalobám z krádeže je zajisté cílem, jehož se mělo dosáhnouti i pomocí tohoto ustanovení Statut. Kautela, o níž je tu řeč, se buď zcela nově zavádí, anebo možná jen upevňuje. Má-li býti zahájeno řízení o krádeži cennějších věcí, minimálně v ceně koně nebo krávy, musí předcházeti formální odhad škody úřadem. *»Ii, quibus iurisdictio est commissa«* jsou prostě hradští úředníci tak jako výše v čl. 5 *»(i), quorum interest«*. Že by zde byl míněn »soud těch, kterým byla jurisdikce propůjčena imunitou«, jak tomu chtěl R a u s c h e r,⁷⁴⁾ zcela vylučuji. Článek pochází nej-

⁷³⁾ Ještě prameny 15. století poskytovaly by nám krásnou ilustraci této situace. Jako běžný ukazuje se nám zjev, že okradený najímal si pátrače, který mu ukradenou věc měl nalézt. V konkrétním případě učinil okradený s pátračem smlouvu, podle níž měl dáti za nález ukradeného koně kopu míšeňských. Pátrač vzal si zálohu resp. závdavek. Doklad dobře ukazuje, že pátrač, který zjistil, kde se ukradená věc nalézá, dával se dovésti k auktorovi posledního držitele ukradené věci a pak k dalšímu auktorovi, což právě upomíná na prastarý *svod*. V našem případě nakonec okradený žaluje pátrače, že nedodržel smluvní povinnost ohlásiti okradenému, že věc nalezl. *»... a když jest ten kuoň optal, tehdy se jest tomu ... neznal, by jej nalezl, a to z té příčiny, ... že jest byl zavázán od Václava D., kterýž jest ten kuoň ukradl a od Vaňka Pívce a od Jana Strnada a od Valtruby, a by na ně nepravil... A týž Hruška (pátrač) pravil jest, že jest ten kuoň najprve nalezl u Valtruby, a potom jest k Strnadovi doveden...«* Nálezy komorního soudu, 1491, Archiv Český IX, str. 552, č. 776.

⁷⁴⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 81.

méně již z r. 1222, kdy t. zv. imunitní jurisdikce byla ještě v plenkách, nehledě ani k tomu, že do poměrů soudnictví pozemkové vrchnostenského Statuta nechtěla a ani dobře nemohla zasahovati (sr. výše). Pozoruhodná jsou slova »*fides et sacramentum*«. Š u j a n zde překládá: »má býti cena škody oceněna pod přísahou věrně a svědomitě od těch . . .«. ⁷⁵⁾ Jde-li prostě jen o přísahu, proč se neříká »*iuramentum*«? Výraz »*fides*« naznačuje, že tu šlo spíše o jakési »věrování«. ⁷⁶⁾

Závěrečná slova »*secundum hoc accusatores admittantur*« rovněž nejsou úplně jasná. Mířila tu Statuta skutečně snad na »původy« ve smyslu M a r k o v o v ě, jak bych se nejspíše domníval? Jak však vysvětliti, že by byl právě Markov tento pozoruhodný doklad ve své práci o »Původu - soku« opomněl?

Čl. 12.

»*Item fures cum sociis et fautoribus eorum¹ pari poena puniantur.*«

¹ *suis* 1222.

Jasně vynikají fiskální zájmy právě v ustanovení tohoto článku. Je známo, že tresty na krádež byly velmi těžké a že způsob, jak se praktikovaly, byl velmi závažný pro panovníkovu pokladnu. Stanovilo-li se, že účastníci, pomocníci, přechovavači a nadržovači při zločinu krádeže se trestají stejnými tresty jako vlastní pachatelé, byl tu speciální interes fisku jistě při nejmenším stejně velký jako všeobecný zájem o bezpečnost majetkovou. Podle R a u s c h r a výrazy »*socii et fautores*« se vztahují na »všechny pomocníky zlodějů v širokém smyslu pomocnictví« a postihují »nejen spolupachatele, nýbrž ovšem pomocníky ve vlastním slova smyslu«. ⁷⁷⁾ Sám bych soudil, že při vysvětlování věci nelze zde dobře aplikovati pojmy moderní kriminologie. Na souvislost zásady, již článek vyjadřuje, s jistým ustanovením

⁷⁵⁾ Š u j a n, l. c., str. 42.

⁷⁶⁾ K tomuto rozdílu srov. V e s e l ý, Slubní soud, Příspěvek k dějinám procesního práva, 1939, str. 74 a před tím M a r k o v, Sborník věd pr. a st. XXVIII, 1928, str. 366.

⁷⁷⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 33.

t. zv. velkého privilegia duchovenstva z r. 1222 upozornil jsem jinde.⁷⁸⁾

Co dalo k vyhlášení článku přímý podnět, lze jen tušit. Buď starší obyčej trestal spoluvinníky a účastníky jinak, nebo se snad jevila v úřední praxi tendence trestati jen zloděje samého. V každém případě zde musila býti aspoň jakási nejistota, kterou ustanovení svou strohou kategoričností odstraňovalo.

Čl. 13.¹

»Illud etiam, quod dicitur z l u b n i z u d, habeant inter se libere et absolute; scilicet de capra et ove et ceteris hujusmodi, praeter vaccam, bovem equum ceteraque majora.«

¹ Ze všech tří známých vyhlášení Statut obsahuje toto ustanovení jen vyhlášení břeclavské z r. 1237.

Výklad tohoto článku stal se přede dvěma lety významnou partií knihy J. V e s e l é h o,⁷⁹⁾ jež měla za cíl podat nové řešení otázky t. zv. »slubního soudu«. Podnícen zřejmě M a r k o v o u dosti lehkomyslnou zmínkou učiněnou mimochodem r. 1928⁸⁰⁾ vybudoval V e s e l ý celou téměř teorii o tom, jak boží soudy, ve starších dobách jediný a všeobecný očistný prostředek, nejdříve při malých krádežích ustoupily očistné zaklínací přísaze, čímž vznikl »slubní soud«, aby v dalším vývoji byly nahrazeny vůbec přísahami, čímž princip slubního soudu na celé čáře zvíťazil nad starým principem ordálů. Překlad a výklad 13. článku Statut z r. 1237 by zněl podle Veselého patrně asi takto: K d o j s o u o b ž a l o v á n i z k r á d e ž e, m o h o u s e o č i s t i t i z a k l í n a c í p ř í s a h o u v b e z p l a t n é m řízení; t o t i ž p o k u d j d e o k o z u, o v c i a o s t a t n í t a k o v é v ě c i, m i m o k r á v u, v o l a, k o n ě a o s t a t n í v ě c i v ě t š í.

Máme-li již k novému výkladu Veselého zaujmouti stanovisko, musíme si především uvědomiti, že v celé otázce »slubního soudu« vlastně vůbec není jasných a pozitivních dokladů, jednoznačných důkazů a nevývratných argumentů. Jsme bohužel od-

⁷⁸⁾ V a n ě č e k, Základy III, str. 12.

⁷⁹⁾ V e s e l ý, Slubní soud, Praha 1939.

⁸⁰⁾ Sborník věd pr. a st. 1928 (XXVIII), str. 250, pozn. 13.

kázání jen na to, bedlivě pozorovat, který z nabízených výkladů se lépe hodí v celé souvislosti věcí, který mezi bezpečně známé skutečnosti hladčeji zapadá, resp. který méně naráží, ať již v ohledu jakémkoli. A tu se bohužel zdá, že výklad podávaný Veselým, přes to, že měl býti podepřen tak rozsáhlým aparátem juristickým, historickým i linguistickým a zavěšen v tak široce rozestřenu sít souvislostí, a jemuž byla věnována taková píle ve sbírání materiálu a péče v kritice textů i v dialektickém a téměř sofistickém způsobu podání, je stále výkladem méně vhodným, a že se přímo stává tím nepravděpodobnějším, čím více se snažíme jej domyslet a rozvinouti. Bude mojí snahou omeziti se na námítky hlavní a podati je co nejstručněji.

a) V článku není nejmenší opory pro to, abychom věc spojovali s nějakým obviněním (obžalobou), tím méně s obviněním z krádeže a s očišťováním z něho.

b) Není důvodu pro to, abychom slovo »*súd*« brali ve smyslu jiném než jaký v základě mělo a má vždy a všude, kde se v právu vyskytlo: totiž rozhodování o tom, kde je právo, co je dobré a co je špatné.

c) Doložiti termín »*slib*« ve smyslu »přísahy«, ať již křesťanské, kdy přísahající volá Boha za svědka a ku pomoci, nebo pohanské (starobylé zaklínání), kdy »přísahající« pro případ, že nemluví pravdu, přivolává na sebe jistou pohromu, sotva se kdy podaří. Sám Veselý se o to vlastně ani nepokouší (str. 76 »Slubního soudu«), nýbrž odvolává se jen na onu starší poznámku Markovovu, kterou jsme uvedli výše a která právem má číslo 13. Není ani stopy po tom, že by slovo »slib« ve staré češtině znamenalo někdy něco jiného než zavazovací prohlášení, ať již učiněné ve sféře právní nebo mimo ni (na př. sliby dětské nebo sliby věřících vůči mystické moci). Je ovšem pravda, že sliby bývaly a jsou dobře spojovány často s přísahami (jakéhokoli typu), jež mají závazek postavit pod sankci mystickou, ale to je již zjev docela jiný. — Proti Veselému troufal bych si i tvrdit, že skupina slov »klíti, zaklínati, proklínati, kletba« do dneška nepozbyla svého prastarého významu, jímž je právě volání mystických subjektů a mocí, takže není důvodu pro tvrzení, že »slib« vystřídal v češtině »kletbu«.

d) Kdyby byl zákonodárce pro »slubní súd« vskutku chtěl jen zajistiti »osvobození od procesních tax«, jak tomu chce Veselý, byla řada jiných, běžnějších, správnějších a zřetelnějších možností vyjádřiti věc než slova »*habeant inter se libere et absolute*«, jejichž podivnost v tomto smyslu Veselý sám dobře cítí a marně se jí snaží omluviti poukazem na texty imunitních listin (Veselý, str. 18), jež přece jen mluví řečí hodně jinou.

e) Mínění, že »služební súd« byl řízení ve věcech menších, jehož starou bezplatnost kníže na Břeclavsku r. 1237 jen zaručoval, naráží na překážku v tom směru, že na starých úřadech se zásadně vždy a všude za vše platilo. Zásadní a původní bezplatnost »slubního soudu« je anomálií, již je těžko přijmouti. Naproti tomu ovšem uznáváme, že konstruovati nějaký starší poplatek za »slubní soud«, který by se teprve r. 1237 speciálně na Břeclavsku rušil, alespoň ve věcech menších, dobře není možné, neboť takovýto poplatek, který stál za zvláštní článek Statut, jistě bychom měli doložen z imunitních listin, kde se přece osvobozovalo ode všeho, co jen trochu mělo finanční význam.

f) Veselý má zato (str. 56), že »slubní súd« jako bezplatné očišťovací řízení ve věcech menších byl novinkou, která se objevila dodatečně (kdy?) »k úlevě stihání menších deliktů majetkových«. Byla to »novinka« stará r. 1237 deset, dvacet, padesát či sto let? Nehledě k tomu, že po podobné reformě není stopy, obtíž je i v tom, že současně Veselý tvrdí, že tato nová instituce, tento zatím jen »nepatrný průlom do poměrů« (str. 57) vyznačoval se již r. 1237 na Břeclavsku terminologií, která naznačuje, že šlo o »věc obecně známou«, pro niž název byl již »ustálen v právní mluvě obecnstva« (str. 57—58 a str. 15), takže nebyl dobře ani přeložitelný.

g) Výkladem Veselého mizí historický smysl (funkce) celého článku a věty začínající *scilicet* zvláště. Bylo by třeba smířiti se s vysvětlením, že kníže Oldřich speciálně v tomto bodě chtěl kodifikovati platné právo, kteréžto vysvětlení je tím méně pravděpodobné, že jde o ustanovení vložené zvláště do tohoto jediného pozdního vyhlášení. Leda že bychom domýšleli věc za Veselého: úředníci snad chtěli z řízení zvaného »slubní súd« vybírat poplatky, což chtěl kníže zameziti; anebo: strany chtěly

řízení aplikovati i na věci větší ceny, a to kníže nechtěl připustiti. Takovéto domýšlení věci není však výkladu Veselého již valně příznivé. Ač jej nevyklučuje, dopadá mnohem spíše na výklad jiný.

h) Na nedorozumění spočívá argumentace Veselého (str. 17), že jistě i »slubní soud« je řízení na pravidelném soudě hradském, když i jiných domácích výrazů jako *nárok* a *svod* užito je ve Statutech zřejmě jako označení pro určitá řízení na pravidelných soudech. Je sice pravda, že »nárok« a »svod« konaly se podle Statut za součinnosti a patronance hradských úřadů, ale je důležité, že jde typicky o řízení, jež se vedla mimo soud, z větší části na místě samém, nikoli na hradě, a rozhodně mimo rámec pravidelného soudního jednání, o jakém je zmínka v člancích jiných.

i) Neprávem tvrdí Veselý (str. 15), že v případě »slubního soudu« českých pramenů nemůžeme nastoupiti cestu jinak prý »nejsprávnější«, totiž pokusiti se osvětliti nejasný termín srovnáním s příbuznými právy slovanskými. Sám totiž na str. 55 dobře uvádí, že na př. litevské prameny znají »slubné soudce« (!). Jak mám za to, cesta tato zůstává povoláním badatelům dokonale otevřena a je velmi slibná, byť i jistě nebyla jedinou naší záchranou.

Zůstal jsem jen při námitkách, jež proti Veselého konstrukci slubního soudu plynou ze Statut Konrádových. Pro jinou práci rezervuji si námitky, jež plynou ze souvislosti Knihy Rožmberské, jejíž kapitola IV. je druhým pramenem Veselého theorie. Ale i tak, myslím, jsou zde dostačující důvody k tomu, bychom k řešení podávanému Veselým pojali nedůvěru a zkoumali znovu možnosti, jaké dává řešení literatury dosavadní. Neboť, jak Veselý (str. 9) dobře konstatuje, »o tom, co jest slubní soud, vyslovovali se badatelé s menšími rozdíly v podstatě shodně«. Sám bych vybral dva moderní representanty vládnoucího řešení. R a u s c h e r se r. 1929 ještě o slubním soudu zmiňoval tak, že »se zde jedná o rozhodčí soud, který sporné strany mezi sebou mohly si zříditi . . .«⁸¹⁾ a M a r k o v r. 1930 měl za to, že »spory

⁸¹⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 81—82. Málo šťastně, neuváděje nad to bližších důvodů, doplnil věc Rauscher r. 1939 (Český Časo-

o menší věci mohly býti rozsuzovány slubním (smírčím) soudem.⁸²⁾ Jak tento dodnes vládnoucí výklad byl běžný už před téměř 80 lety, ukazuje nejlépe skutečnost, že již r. 1866 byl termín »slibný soud« aplikován v moderní nauce právní pro soudnictví arbitrážní.⁸³⁾ Dnes, jak mám za to, je možno názor, že »slubní soud« byl rozhodčí řízení mimoúřední (soukromé), doplniti řadou nových argumentů, které souvislost věcí stále lépe objasňují a které nový výklad Veselého nezadržitelně odsouvají do pozadí.

Překlad a výklad článku 13 břeclavského znění Statut, který bych podával já, — háje v podstatě vysvětlení dosud běžné — by byl tento: *Mimoúřední rozhodčí soudy mohou si obyvatelé Břeclavska mezi sebou zřizovati svobodně a volně; totiž pokud jde o kozu, ovci a ostatní takové věci, mimo krávu, vola, koně a ostatní věci větší.*

Při tomto výkladu zůstává soud (»*zud*«) soudem. Není třeba žádné eskamotáže se slovy »*habeant inter se*«, jež znamenají skutečně »mějtež mezi sebou«. Slova »*libere et absolute*« lze přeložiti doslovně a dávají dokonalý smysl. Termín »*slubní*« (sotva však »*zlubní*«, jak píše *Markov*) je možno vyložiti hladce v souvislosti se starší i moderní češtinou. A věcně celé ustanovení Statut vystoupí nám nad to v plném svém juristickém i historickém smyslu.

Začněme třeba s termínem »*slubní*«. Přiznávám plně, že výklady dosavadní odvozující název odtud, že sporné strany měly býti »*sljubeny*«, to jest smířeny (*Veselý*, str. 14), nemůže

pis Historický, roč. 45, str. 510—511): »řízení, které se děje mimo úřad a na podkladě zemského práva,« pravděpodobně »řízení před zemskými konšely«.

⁸²⁾ *Markov*, Přípravné řízení, str. 13.

⁸³⁾ Sr. pojednání *Dra Stanislava Neumanna*, Právník V, 1866, str. 120—136 »O rocích domácích čili soudech slibných«, které jedná srovnávací metodou o arbitrážním soudnictví, a to hlavně de lege ferenda. K tomu sluší vysvětliti, že první, kdo uvedl »slubní soud« v souvislost se Štítného »domácími roky« resp. »domácími rokovníky« byl *H. Jireček*, Über Eigen-thumsverletzungen, 1855, str. 4, pozn. 10.

než vzbuzovati nedůvěru.⁸⁴⁾ Mnohem vhodnější zdá se mi výklad, který ku podivu, ač je na snadě, nikdo nenavrhl, že totiž »slub, slib«, od něhož »slubní soud« měl jméno, byl prostě slib stran podřídití se rozhodčímu výroku a slib rozhodčího soudce, resp. rozhodčích soudců, spor ukliditi. »Slubní soud« bylo prostě řízení založené na »slibech« a odtud, podle smlouvy o rozsudí, jak bychom řekli moderně, mělo své jméno.⁸⁵⁾

Juristický a historický smysl celého článku byl pak, jak mám zato, ten, že kníže Oldřich r. 1237, vyhovuje přání úřednictva, mimoúřední rozhodování sporů co nejvíce omeziti, resp. podřídití je úřední kontrole a součinnosti, ale nepodlehnuv tomuto přání úplně, vydal kompromisní normu, podle níž soukromé (mimoúřední) rozhodování sporů o věcech menších, do hodnoty ovce a kozy, bylo i nadále volné, avšak mimoúřední rozhodování sporů o věci větší, určitě od hodnoty koně a hovězího dobytčete, mělo podléhati omezení. Jakého druhu omezení to mělo býti, se nepravilo. Patrně to tehdy každý věděl — jistý konflikt mezi úřednictvem a obyvatelstvem v této věci byl tu asi již delší dobu. Poczorujme dobře, že tu nijak není řečeno, že se »slubní soud« vůbec nepřipouští, jde-li o větší věci. Smysl je, myslím, jiný: jde-li o větší věci, nemá se slubní soud dít »libere et absolute«. Domníval bych se, že ono omezení, jehož se domáhalo soudní úřednictvo a také asi knížecí komora, mělo spočívatí v úřední asistenci, kontrole, patronanci, a ovšem i v poplatcích za to, neboť úřad zásadně nikdy nedělal nic zadarmo.

Že skutečně naznačená historická situace nebyla ve středověku nijak ojedinělá, ukazuje dobře doklad ze starého zákonodárství franckého, na který upozornil V a c e k.⁸⁶⁾ I zde zákono-

⁸⁴⁾ Nadhazuje-li dokonce v této souvislosti R a u s c h e r (ČČH, roč. 45, 1939, str. 508), inspirován zřejmě D o b n e r e m, že snad »slubní soud« jakožto výraz má co činiti se středověkým latinským »placitum«, spadá to na vrub téhož způsobu myšlení, který přivedl Rauschra nedávno k úvahám o »zudě« (viz Vaněček, Základy II, str. 20—21). Ještě dobře, že hned níže čteme upozornění, že ovšem »tvůrcové Statut zpětně nepřekládali z latiny, nýbrž mysleli česky«.

⁸⁵⁾ Snad byli v tomto směru věci blízcí již P a l a c k ý, L i p p e r t a Š u j a n (sr. V e s e l ý, str. 12—13).

⁸⁶⁾ V a c e k, Agrární Archiv IV, 1917, str. 100.

dárce naproti větším přem (*maiores causae*), které musí býti vzneseny na úřední soud, položil věci menší, jež se mohou vyřizovati mimosoudně: »*Ceteras vero minores causas inter se mutuo definire non prohibentes.*«

Jak tento břeclavský pokus omeziti mimoúřední rozhodčí soudnictví skončil, můžeme se jen domýšleti. Nic nenasvědčuje tomu, že to byla reforma úspěšná a trvalá. Mnohem spíše i zde zákon ztroskotal o staré právní obyčeje a stal se po jisté době obsoletní.

Instituce »*slubních soudů*« žila pak, zdá se, v oblasti českého práva v podstatě beze změny až do století 14. Jak už J i č í n s k ý⁸⁷⁾ správně tušil, české rozhodčí řízení pozdního středověku (soudy ubrmanské) je cosi nového, co sice mělo se starým slubním soudem společný účel, ale bylo aspoň ve svých formách řízením novým, převzatým z práva německého.

Další zprávy o »slubním soudu« uveřejním v chystaných poznámkách ke Knize Rožmberské. Neboť si vskutku troufám podepřítí novými důvody mínění B r a n d l o v o, z něhož ostatně vychází v citované knížce i V e s e l ý, a proti němuž se — vlastně bez odůvodnění — postavil jediný M a r k o v, že totiž »*slubní řeč*« Rožmberské Knihy je totéž, co »*slubní súd*« Statut.

Čl. 14—15.

»*Si subtrahuntur aliquae res, pallium aut¹ aliquid tale, hoc curiae non notificetur, sed si bos vel jumentum subtrahitur, curiae notificetur.*«

¹ vel 1222

»*Et¹ quando¹ aliquis vulneratur² de foro veniendo³ vel alibi, notificetur curiae.*«⁴

¹ *Et si* 1222

³ *veniendo de foro* 1222

² dodáno »*in via*« 1222

⁴ *curiae notificetur* 1222

Je již dobře známo, že ve starém českém právu osoba trestným jednáním poškozená a oprávněná k žalobě musila, chtěla-li vůbec žalovat, formálně soudu ohlásit, co se stalo, obyčejně do

⁸⁷⁾ J i č í n s k ý, Právník IV, 1865, str. 73.

určité lhůty po spáchání činu.⁸⁸⁾ Vývoj této ohlašovací povinnosti ve století 13. a 14. se dobře zrcadlí v textech t. zv. privilegií imunitních.⁸⁹⁾ Předmětem obou článků, 14. a 15., jest právě nová úprava této ohlašovací povinnosti, jejíž praxe patrně na rozhraní stol. 12. a 13. se stala nejistou a kolísavou. Lze jen tušiti, že to asi byla rostoucí konkurence soudnictví pozemkově vrchnostenského, která v této věci vedla panovníka a úřednictvo k jisté ústupnosti, aspoň při deliktu krádeže. Upustilo se posléze od požadavku, aby byly hlášeny krádeže věcí nepatrných. Teprve od hodnoty dobytčete (také bravu?) měly se ukradené věci podle tohoto ustanovení soudu ohlašovati. Pokud jde o delikt r a n, úleva povolena nebyla. Výslovně se pokládalo za potřebné stanovit, že zranění, která mohla zakládati žalobu, je nutno vždy hlásiti. Na pravděpodobnou interpolaci v čl. 15 upozornili jsme již v úvodu.

Že by tyto dva články a speciálně článek 14. nějak věcně souvisely s článkem předchozím o »slubním soudu«, mám za velmi málo pravděpodobné. Jednak totiž vidíme, že ve vyhlášeních z let 1222 a 1229 ony články o opovědech jsou a článek o slubním soudě tam chybí, jednak jest uvážiti, že opověď úřadu učiněná nikdy nestála v cestě tomu, aby dodatečně došlo k vyřízení věci slubním soudem.

Čl. 16.

»Item quando aliquis nobilis vir¹ capitur in furto et suspenditur et non habet prolem, hereditas ipsius regi cedat, et si aliquis capitur in manifesto furto, uxor ejus habet tertiam partem.²«

¹ »vir« chybí 1222 i 1229 i u Dobnera

² tertiam partem habeat 1222

Hladký výklad tohoto článku zajišťuje teprve upozornění, že slova »et si (správněji: *etsi*) . . . furto« jsou pravděpodobně dodatečnou interpolací, která ovšem ustanovení na srozumitelnosti nic nepřidala. Historickým smyslem článku jest ústup pa-

⁸⁸⁾ M a r k o v, Přípravné řízení, str. 4, 13, 16 a d.

⁸⁹⁾ V a n ě ě k, Základy, III, str. 77—80.

novníková práva konfiskovati pro delikt jmění šlechty. Konfiskacím se staví určité meze: totiž právo dětí a právo manželky. Alespoň pokud jde o delikt krádeže, panovník může bez dalšího konfiskovati jen jmění delikventa neženatého a bezdětného. Jde-li o delikventa ženatého a bezdětného, mohou býti zkonfiskovány jen dvě třetiny — třetina musí zůstatí manželce. Delikventovi, který má děti, nemůže býti zkonfiskováno nic. Poznámka, jež byla později vsunuta do textu samého, zdůraznila ještě, že ustanovení platí i v případech krádeže zjevné.

Článek je opět významným příznakem rostoucí moci obce šlechtické a rychlého tvoření zvláštního práva šlechtického.

Pokud jde o souvislosti vývojové, mohu odkázati na své pojednání starší.⁹⁰⁾ Dodal bych jen, že zásada, jež takto ve Statutech se uplatnila, stala se skutečně v českém trestním právu směrodatnou, byť možná definitivně až od století čtrnáctého.

Čl. 17.

»*Quicumque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, CC¹ denarios solvat curiae² et³ alias recedat et quaerat gratiam et uxor sua⁴ in pace sedeat et indemnis⁵«.*

¹ 180 1222

⁴ dodáno »domi« 1222

² curiae solvat 1222

⁵ et indemnis sedeat 1222

³ vel (!) Dobner

Že historickým smyslem tohoto článku bylo omeziti krevní mstu pro zabití, na to poukázal již Brandl.⁹¹⁾ Rauscher pak upozornil, že podobné ustanovení o beztrestnosti manželky (a dětí vrahových) se vyskytuje později v právech městských.⁹²⁾ Byl-li však Rauscherovi tento článek Statut dokladem »právního obyčeje, že vražedník odebíral se do ciziny atd.«,⁹³⁾ je nutno mu odporovati. Právě ona slova »*alias recedat et quaerat*

⁹⁰⁾ Vaněček, Konfiskace a plen, Sborník »Naše právo a stát«, Praha 1928, zvl. str. 60.

⁹¹⁾ Brandl, Právník XII, 1873, str. 253. Sr. také Rauscher, Usmrcení člověka, str. 34.

⁹²⁾ Rauscher, Usmrcení člověka, str. 34, pozn. 2.

⁹³⁾ Rauscher, tamtéž, str. 35.

gratiam« zdají se totiž pocházeti nikoli z místního obyčeje, nýbrž z právní reformy, která svůj kořen měla opět — v Bibli!

O tom, kdo by koho bez úmyslu zabil, čteme totiž v právu starozákonném ustanovení (II. Mojžíšova, Exodus, XXI, 13):

»... *constituam tibi locum, in quem fugere debeat*...«

A na jiném místě [IV. Mojžíšova, Numeri, XXXV, str. 11—12, srov. také V. Mojž. (Deut.), XVIII, 4—6], se věc ještě rozvádí šíře:

»... *decernite, quae urbes esse debeant in praesidia fugitivorum, qui nolentes sanguinem fuderint. In quibus cum fuerit profugus, cognatus occisi non poterit eum occidere, donec... causa illius iudicetur.*«

Při hledání prostředků, jak omeziti svépomoc proti vrahovi, připadlo se prostě na tyto předpisy, jež byly aplikovány alespoň v onom detailu »*alias recedat*«.

Pokud jde o slova »*quaerat gratiam*«, souhlasím s R a u s c h e r e m,⁹⁴⁾ proti B r a n d l o v i a Š u j a n o v i,⁹⁵⁾ že tu nejde o pozdější »pokoru«, nýbrž vůbec o dosažení »milosti« smluvní cestou (dohodou s příbuznými zabitého).

Zvýšení právní bezpečnosti má býti docíleno i značnou pokutou, kterou má pachatel zaplatiti úřadu (*curiae*). Že šlo o veřejnou pokutu, mám za zcela nepochybné.⁹⁶⁾

Čl. 18.

»*Si quis non habuerit filios vel filium et filias habuerit, ad illas deveniat hereditas aequaliter; et si non fuerint, hereditas deveniat ad proximos heredes.*«

¹ *Si quis autem habuerit filium et habuerit filias 1222. — Si quis non habuerit filium vel filios et habuerit filias 1229*

² *sint 1222*

⁹⁴⁾ R a u s c h e r, tamtéž.

⁹⁵⁾ B r a n d l, viz výše pozn. 91; Š u j a n, Nejstarší zřízení, str. 42, pozn. 3.

⁹⁶⁾ R a u s c h e r, Usmrcení člověka, str. 39. K tomu také Vaněček, Základy III, str. 70, pozn. 100.

Přes to, že tomuto článku věnovali pozornost až dosud zejména i všichni ti, kdož psali o českém právu dědickém (a u mnohých věc tvořila přímo úhelný kámen jejich vývodů), nepovšiml si dosud nikdo, že i zde pramenem je — Bible, v níž (IV. Mojžíšova, Numeri, XXVII, 8—11) čteme:

»*Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hereditas. Si filiam non habuerit dabitur hereditas his, qui ei proximi sunt*«

Tato skutečnost ukazuje nám především naprosto jasně, že neměli pravdu badatelé, kteří se domnívali, že Statuta ustanovením čl. 18 (1237) nezaváděla nic nového, a že »dědické právo platné v rodě nebylo zákonem Kunrátovým r. 1189 nově zřízeno, nýbrž jenom obnoveno a utrvaleno«. ⁹⁷⁾ Je ovšem pravda, že reformní dosah ustanovení nebude radno přeceňovat, ale jedno je jisté: že i tento článek chtěl v poměrech dosavadních cosi změnit a že k tomu jako prostředku i zde bylo použito předpisu nalezeného v Bibli.

R a u s c h e r sice psal, že »není třeba snad ani zdůrazňovat, že novum Statut je ustanovení: *ad illas (filias) deveniat hereditas aequaliter*«, neboť prý se zdá, že »před Statuty zmocňoval se kníže dědictví i v tom případě, zůstaly-li tu pouze dcery«, ⁹⁸⁾ avšak myslím, že nemusíme zacházeti tak daleko. Že by před Statuty dcerám nedílná účast v normálním svobodném jmění otcovském byla vůbec upírána, je svrchovaně nepravděpodobné. Pravděpodobné je, že tato účast byla již ve stol. 12. a 11. v jádře stejná, jakou ji vidíme ve stoletích pozdějších: totiž účast v podstatě pasivní, která se aktivovala teprve neexistencí synů. Poceruhodné je v této perspektivě znění Statut z r. 1222:

»*Si quis autem habuerit filium et habuerit filias, ad illas deveniat hereditas aequaliter.*«

Mám za to, že nechceme-li již se uchýlit k prostředku tak banálnímu, lehkomyšlnému a v jádře nevědeckému, jakým je

⁹⁷⁾ K a l o u s e k, O staročeském právu dědickém, 1891, str. 10.

⁹⁸⁾ R a u s c h e r, Dědické právo, 1922, str. 37. Stejně S a t u r n í k, O soukromém právu u Slovanů, 1934, str. 83.

prohlášení textu z r. 1222 za písařskou chybu, nezbývá nám než vykládati tato slova tak, jak na to myslil — ovšem odmítaje věc — již K a l o u s e k: »jsou-li synové i dcery, že by dcery měly s bratry svými stejné dědické právo«⁹⁹⁾ (recte nedílnou účast). Statuta z let 1229 a 1237 mluví ovšem jinak. Jsou přízpůsobena těsněji biblickému vzoru a jsou již v dokonalé shodě s právem století následujících.

Jak máme věc řešit? Vnucuje se skutečně, že zákonodárce z r. 1222 (a vůbec vyhlášení starších?) pokusil se i o reformu nedílné účasti dcer, od níž však zákonodárci z let 1229 a 1237 zase upustili a po jistém kolísání (viz odchylky textové!) zůstali v tomto bodě na bási právního obyčeje. Neboť konec konců právně politický cíl ustanovení — shodně podle všech tří známých znění Statut — byl určitě jinde.

Klíčem je tu správné pochopení oné »*hereditas*«, o níž R a u s c h e r soudil, že »názvem tímto bylo zahrnuto nejen jmění nabyté, nýbrž i díl osoby v nedílu«.¹⁰⁰⁾ Dívám se na věc zcela jinak. Výklad po všech stránkách, a zvláště vývojově uspokojivý nám asi nepřinese než řešení, že *hereditas* jest zde z v l á š t n í jmění nedílníka, jmění nedílníkem samým nabyté, jmění, které jest odlišné od nedílné masy, v níž dotyčný nedílník má účast po otci a dědovi, jmění ovšem, v němž nepopíratelnou nedílnou účast mají děti dotyčného nedílníka. Jsou-li zde děti (a dokud jsou zde), není naprosto nebezpečí, že by toto jmění zabíral jako odúmrt panovník. Potud také jistě bylo i před Statuty obyčejové právo české v plném souladu s Písmem. Jinak však, nebylo-li tu dětí. Pak panovník podle starých obyčejů a také podle vsí logiky zřízení nedílového ono zvláštní nabyté jmění nedílníkově zabíral jako odúmrt, neboť ostatní členové nedílu k němu zřejmě neměli práva. Ale mohutnější šlechta s tímto stavem nebyla spokojena. Nepřekvapuje to příliš, protože tu šlo o pronikavý zájem hmotný. Snahou šlechty bylo panovníkově odúmrtí právo omeziti aspoň v jednom bodě, kde šlo o osudy zvláštního jmění bezdětného člena nedílu. Podivuhodné bylo, že v tomto svém snažení našla šlechta nejmocnějšího spojence, po jakém mohla jen toužit, totiž Písmo

⁹⁹⁾ K a l o u s e k, l. c., str. 7.

¹⁰⁰⁾ R a u s c h e r, Dědické právo, str. 37.

Svaté, v němž stálo jasně psáno: »*dabitur hereditas his, qui ei proximi sunt . . .*«

Takto nově osvětluji tolikráté již diskutovaný článek Statut. Více juristického povím v práci o českém majetkovém společenství (nedílu), kterou mám připravenu.

V termínu »*proximi heredes*«, jehož užila redakce Statut na místo prostého biblického »*proximi*«, je ovšem ukryt bohemismus. Jistě je správnou myšlenka, kterou definitivně vyjádřil K a l o u s e k, že totiž v českém právu »*dědicem* rozumí se toliko nedílný potomek nebo nedílný blízký příbuzný z pobočné linie, nikoli však dílný pokrevenec«. ¹⁰¹⁾ Řekl bych stručněji, že slovo *dědic* v prvotním svém smyslu neznamená než »účastník nedílu«. A tím docházíme konečně k vlastnímu smyslu tohoto ustanovení Statut. Byla jím reforma práva odúmrtního ve směru ústupu práv panovníkových, a to tak, že, nebylo-li dětí (descendentů vůbec?) mělo zvláštní jmění člena nedílu spadnouti na ostatní nedílníky. Přesný (doslovný) výklad by si zajisté žádal říci »na nejblíží nedílníky«. Ale od toho ustupujeme, neboť jednak konkrétní domyšlení činí velké potíže, jednak musíme mít na paměti, že slovo »*proximi*« stojí tu nepochybně jen vlivem bible, a že nejpravděpodobněji redakce měla na mysli smysl »*ad proximos, scilicet heredes*«. Konkrétně bych si věc představoval tak, že ono odumřelé zvláštní jmění mělo vplynouti do masy nedílného jmění všech »nejblížeších«, kteří byli »dědici«. ¹⁰²⁾

Čl. 19.

»*Si alicui subtrahuntur jumenta aut famuli, apes furantur, debet¹ subire iudicium ferri, scilicet vomeres.*«

¹ debent 1222

Pro historickou funkci tohoto ustanovení Statut nemohu zatím najít jiné vysvětlení, než že se zde řešila nejistota, která se v právním obyčeji asi objevila o tom, jaký ordál má podstoupiti

¹⁰¹⁾ K a l o u s e k, O staročeském právě dědickém, str. 3, srov. také str. 9.

¹⁰²⁾ Tím také odpadají K a l o u s k o v y úvahy (l. cit., str. 8) »jak daleko počítalo se dědické právo příbuzných«.

osoba obviněná z krádeže dobytka nebo z odvedení čeledína. Rozhodnutí znělo, že to má být ordál žhavého železa, a to chůzí po rozpálených radlicích.¹⁰³⁾ Pozdější interpolace »*apes furantur*«, o jejíž neobratnosti jsme se zmínili výše, chtěla upozorniti, že týž ordál platí i v případě krádeže včel, což se ostatně shoduje ještě i s pozdější zprávou knihy Rožmberské.

Slovy »Byl-li komu dobytek anebo čeledínové odvedeni aneb včely ukradeny...« překládal a vykládal ustanovení v podstatě správně již na př. J i č í n s k ý.¹⁰⁴⁾ Vlivem B r a n d l o v ý m zapustil kořeny v literatuře i jiný výklad, předpokládající poněkud jinou interpunkci: »Když čeled' včely někomu ukradla...«¹⁰⁵⁾ Jde však, jak mám za to, skutečně o »krádež« čeledína. Je to prastará technická terminologie pocházející už z dob, kdy otroctví bylo běžné, a znamenající později ovšem již jen podle okolností odloučení, únos, násilné odvedení, zajetí, zadržení a pod. Dokladů na tuto terminologii je dosti.¹⁰⁶⁾

Čl. 20.

»*Insuper si quis spoliatus fuerit per wiboy,¹ incuset quos vult, et de hirdozt² nominet quos vult,³ et antiquae consuetudines conserventur.*«⁴

¹ *wiboy* 1222

³ *voluerit* 1222

² *herdost* 1222

⁴ *serventur* 1222

¹⁰³⁾ O tomto ordálu K a p r a s, Soudy boží vodou a ohněm v českém právu, Sb. v. pr. a st. XXXIII, Pocta Miříčkova, 1933, str. 160.

¹⁰⁴⁾ J i č í n s k ý, Právník IV., 1865, str. 660. Podobně, opíraje se o T o m a s c h k a, D u d í k, Dějiny Moravy IV (5), str. 230 a mnozí jiní, zejména také K a p r a s (Sb. v. pr. a st. XXXIII, 1933, str. 11) a S a t u r n í k (O právu soukromém u Slovanů v dobách starších, 1934, str. 178).

¹⁰⁵⁾ B r a n d l, Právník XI, 1873, str. 254.

¹⁰⁶⁾ Neprávem zamítal tento výklad Č á d a v ČČH XL, str. 384, zaujímaje nad to ještě postoj, jako by šlo o věc evidentní. Po něm učinil tak R a u s c h e r (Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin, 1934, str. 30), ač sám několik roků před tím tento výklad bez obtíží přijímal (O krádeži a loupeži, 1929, str. 26). Uznati jest ovšem, že v téže(!) knize na jiném místě zase R a u s c h e r odkazoval na výklad B r a n d l ů v (str. 91, pozn. 1). Srov. o věci také S a t u r n í k, Sb. v. pr. a st., XXXV, 1935, str. 143—144.

Přijatelný výklad hlavního problému tohoto článku podal vlastně teprve M a r k o v.¹⁰⁷⁾ Slova »*incuset quos vult*« a »*no-minet, quos vult*« vztahují se podle něho na to, že poškozenému se dávalo právo »pohnati k soudu každého, koho by měl v podezření, aniž by musil vinu pohnaného buď vlastní přísahou nebo přísahou soka prokazovati; pohnaný byl vždy nucen očistiti se přísahou«.

Sám se nemohu ubrániti podezření, že se snad slovy, o něž jde, mělo čeliti pokusům úřednictva, rozšiřovati řízení nárokové, při němž, jak již víme, činilo se udání na pachatele v jisté proceduře dotazovací, i na případy »výboje« a »hrdosti«.

Pokud jde o skutkovou podstatu obou deliktů v článku zmíněných, M a r k o v tvrdí, že »hrdosti« se míní »polní škody, které zevrubně vypočítává autor Rožmberské knihy«.¹⁰⁸⁾ Co do »výboje«, měl bych za to, že se jím rozumělo »vybití« čili násilné vyhnání z majetku, konkrétně z bydlíště, sídla, domu.¹⁰⁹⁾

O »starých obyčejích« tohoto článku zjistil už B r a n d l¹¹⁰⁾ správně, že se za nimi skrývají formality »opovědi a ohledání«, což nověji potvrdilo badání M a r k o v o v o.¹¹¹⁾

Čl. 21.¹

»*Quisquis theloneum pertransierit, a theloneario licentia non obtenta neque theloneo persoluto, non aliter puniatur nisi jus thelonei duplicabit et praeter hoc pro poena solvat LX denarios.*«

¹ Chybí 1222

² solvet 1229

Tento článek je jeden z mála těch, jež výkladu nečiní potíží. Je jasné, že se jím měla omeziti zvuile úřednictva v trestání pře-

¹⁰⁷⁾ M a r k o v, Sb. v. pr. a st., XXVIII, 1928, str. 385.

¹⁰⁸⁾ M a r k o v, Přípravné řízení, str. 12.

¹⁰⁹⁾ Srov. R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 4. »Výboj« vykládal v jádře správně už D o b n e r (l. c. 1786, str. 490) jako »gewaltsame Ausplünderung«.

¹¹⁰⁾ B r a n d l, Právník XII, 1873, str. 255, odkazuje na Řád práva zemského, čl. 52.

¹¹¹⁾ M a r k o v, Přípravné řízení, str. 11, odmítaje výklad R a u s c h e r ů v, O krádeži a loupeži, str. 82.

stupků celních, resp. mýtních. Nejlépe to ukazují slova »*non aliter puniatur nisi . . .*«. Pokuta 60 denárů, jež se zavádí vedle potrestání dvojnásobným clem, má patrně připadnouti panovníkovi.

Čl. 22—23.¹

»*Si quis equum proprium currum aliquem trahentem recognoverit, non plus quam LX denarios pro curru et rebus in eo existentibus persolvat.*«

»*Item si quis equum apud aliquem invenerit vulneratum, non equum vindicet sibi iudex, nisi solummodo LX denariis sit contentus.*«

¹ Oba chybí 1222

Že oba články upravují jisté podrobnosti řízení vzešlého ze situace, kdy okradený člověk našel u někoho svého ukradeného koně, o tom není sporu. V článku prvním je ukradený kůň nalezen zapřažený do cizího vozu s nákladem, v článku druhém je nalezen s poraněním. R a u s c h e r domýšlel situaci tak, že prý ukradené věci, byly-li nalezeny a vznikl-li o ně spor, měly normálně propadnout soudci.¹¹²⁾ J i č í n s k ý, B r a n d l a V a c e k soudili, že podle prvního článku vlastník koně měl nárok i na vůz a náklad.¹¹³⁾ Já bych (ovšem se všemi výhradami) zatím nevyučoval ani to, že tento článek je stilisován anakoluticky a že předpis »*non plus persolvat*« vztahuje se nikoli na vlastníka koně, nýbrž na vlastníka vozu a nákladu, který tyto věci, zadržené a odevzdané úřadu, mohl vyplatiti částkou 60 denárů. Ale ovšem výklad Jičínského, Brandla a Vacka má přitažlivost značnou.

Pokud jde o druhý článek, odmítl již B r a n d l¹¹⁴⁾ právem J i r e č k o v o čtení »*equum oneratum*«, sám však upadl do nové chyby nabízející čísti »*arrestatum*«. Mám za to, že k opravám tu není důvodu. Stávalo se asi, že zraněného koně, kterého se vlastník zdráhal v tomto stavu přijmout, brávil si soudce, což právě

¹¹²⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 55.

¹¹³⁾ J i č í n s k ý, Právník IV, 1865, str. 690; B r a n d l, Právník XII, 1873, str. 220; V a c e k, Agr. Archiv IV, 1917, str. 159.

¹¹⁴⁾ B r a n d l, Právník XII, str. 255.

článek zakazuje. Soudce se měl spokojiti opět částkou 60 denárů (od vlastníka?).¹¹⁵⁾ Definitivně jistě věc vyjasní brzy badání srovnavací.

Čl. 24.¹

»Item si quis citatus fuerit et obtinuerit jus suum in iudicio, neque wrez neque pohonce, sed solummodo denarios duos persolvat, quod pomocne vulgariter appellatur.«

¹ Chybí 1222

Ani tento článek nesleduje účel jiný než stanoviti soudnímu úřednictvu jisté meze v ukládání poplatků stranám. Žalovaná strana, která spor vyhrála, je povinna platiti jen t. zv. *pomocné*, které je skutečně minimální. Ani *pohončie* ani *wrez* se na ní vymáhati nesmí. Při »vřezu« myslil B r a n d l¹¹⁶⁾ na »nářez« a vysvětloval věc jako poplatek za stravování pohánějícího zřízence. Není však »vřez« spíše v souvislosti s obyčejem, který se udržel až do 16. století, že totiž pohánějící komorníci vyřezávali na doklad provedeného pŕhonu u pohnaného třísku z veřejí?¹¹⁷⁾ Že je »pohončie« taxa pohánějícímu orgánu, je evidentní.

Čl. 25.¹

»Item ad clamorem communem, qui nestoite² vulgariter nominatur, nullus currere teneatur nisi de propria voluntate hoc facere voluerit.«

¹ Chybí 1222

² *nestoyte* 1229

Všechna tři vyhlášení Statut reprodukují onen »obecný křik« shodně jako *nestojte*. A také ještě 16. století dokládá nám přesně tento termín ve smyslu podobném: »... a řekla: Ouch *nestojte!* Toť mi dal Jindřich hospodář muoj políček!«¹¹⁸⁾

¹¹⁵⁾ V a n ě ě k, Základy III, str. 79.

¹¹⁶⁾ B r a n d l, Právník XII, 1873, str. 255; sr. více »Glossarium«, str. 369.

¹¹⁷⁾ Zřízení vladislavské (1500), čl. 129, AČ V, str. 67 »... mají znamenie z týchž veřejí vziati vedle jich obyčeje« (totiž komorníci).

¹¹⁸⁾ AČ XIII, Registra soudu komorního, str. 329, č. 1684, z r. 1510 (svědecká výpověď).

Tím podivnější je, že literatura, *Voigtem* počínaje,¹¹⁹⁾ uvažovala nikoli o výrazu »nestojte«, nýbrž »nastojte«, tak jak to také pak stálo v Rukopisu Královédvorském.¹²⁰⁾

Ve věci samé *Do b n e r* tvrdil, že »nestojte« se křičelo jako úřední rozkaz, aby se lid scházel k úředním vyhláškám.¹²¹⁾ *Voigt* pak věděl, že »nastojte« (prý v Čechách stále ještě velmi užívané, ač původní smysl ztratilo), znamenalo: »Stellet euch vor! Haltet ihn!«¹²²⁾ *J i r e č e k* se domýšlel, že ti, kdož neuposlechli volání »nastojte«, byli poškozenému povinni náhradou.¹²³⁾ *R a u s c h e r* vykládal toto místo Statut takto: »Zvláště, stane-li se vražda na silnici, pak na pokřik *nastojte* pachatel má býti stihán, ovšem povinen k tomu však nikdo není.«¹²⁴⁾

Na celé věci nesporné je, myslím, především to, že počátkem 13. století křik zněl, stejně jako o tři století později, »*nestojte*«, dále to, že význam slova byl skutečně »běžte« (totiž na pomoc), jak to proniká ze slova »*currere*« v článku Statut užitého, a konečně to, že r. 1229 na Brněnsku a r. 1237 na Břeclavsku bylo pochybno, zdali volání je skutečně závazné pro toho, kdo je slyší, či nikoli.

Statuta stanoví, že volání závazné není. *R a u s c h e r* vysvětluje to tak, že »povinnost obecného stihání je pozdější a ve Statutech . . . se ještě neukládá.«¹²⁵⁾ K tomu bych poznamenal, že jednak dosud vůbec není jisté, zdali se ustanovení Statut vztahuje na něco podobného pozdějšímu institutu povinného honění psanců, jednak že asi rozhodující slovo v otázce křiku

¹¹⁹⁾ *Voigt*, *Über den Geist*, str. 77, pozn. o. — *Do b n e r* (*Abhandl. der böhm. Ges.*, 1786, str. 492) ještě psal o křiku »*nestojte*«, který také správně vykládal: »*stehet nicht*«, »*eilet herbei*«. — *G e b a u e r* (*Slovník staroč. II.*) měl zato, že forma »*nestojte*« vznikla z původního »*nastojte*« mimořádnou přehláskou.

¹²⁰⁾ Báseň »*Jaroslav*«: »*n a s t o j t e i v e s s v ů j u m z b í r e j t e , n a s t o j t e i n a d í v n o v á m s l u c h u .*«

¹²¹⁾ Viz v poznámce 119.

¹²²⁾ *Voigt*, *Über den Geist der böhm. Gesetze*, 1788, str. 77, pozn. o.

¹²³⁾ *H. J i r e č e k*, *Über Eigenthumsverletzungen*, str. 15.

¹²⁴⁾ *R a u s c h e r*, *Usmrčení člověka*, str. 85.

¹²⁵⁾ *R a u s c h e r*, *O krádeži a loupeži*, str. 46, zvl. pozn. 2.

»nestojte« bude míti badání srovnávací, které nám zejména ukáže, zdali snad v tomto bodě Statuta nejsou prostě negativní reakcí na pronikání práva německého na Moravu.¹²⁶⁾

Čl. 26.¹

»Item si quis super rebus propriis mobilibus sive immobilibus in iudicio convenitur, eadem bona, de quibus fit quaestio, neque iudex neque domini terrae villicus sibi vendicet possidenda, sed idem, qui super eisdem bonis convenitur, eadem bona pacifice possideat, donec eadem questio per sententiam decidatur.«

¹ Chybí 1222

Článek tento, stanovící, že úředníci nesmějí zadržovati věc, o níž je spor mezi stranami, a že věc musí až do rozhodnutí zůstatí straně žalované, byla-li při zahájení sporu v jejím držení, je opět jeden z těch několika, jež jsou celkem jasné.^{126*)} Nepochybný je i úmysl zákonodárcův čeliti libovůli soudních úředníků.

Za zmínku stojí, že i podle tohoto článku je zásadně možná příslušnost jednoho ze dvou soudců, sudího a villika. Víme dnes již, že to nebyla věc sama, nýbrž osobní stav žalovaného, co rozhodovalo o tom, zdali věc připadne villikovi nebo sudímu (srov. níže).

Čl. 27.¹

»Item si vestigia rei furtivae secus aliquam villam deperierint, eadem villa occasione ejusdem furti nullatenus puniatur.«

¹ Chybí 1222

¹²⁶⁾ Východiskem by mohla býti studie G l a s s o n o v a: Étude historique sur la clameur de haro,« Nouvelle Revue Historique de Droit, VI, 1832. — Jinak viz také H a n ě l, O vlivu práva německého, str. 119, pozn.; Č e l a k o v s k ý, Právník 1878, str. 181, pozn.

^{126*)} Ač málem by byl i tuto věc zmátl H a n ě l, O vlivu práva německého, 1874, str. 128. Správněji již B r a n d l, Právník IX, 1870, str. 848.

H. J i r e č e k^{126**}) uvedl tento článek na základě pramenů z jiných slovanských oblastí ve vztah s t. zv. »sledem«, totiž více méně svépomocným hledáním ukradené věci podle stopy, již zanechali zloději nebo ukradené dobytče. Byl zde pravděpodobně na správné cestě.¹²⁷⁾ Pověděti něco bližšího je však velmi ne- snadné. Rušilo se tu snad jen staré svépomocné stihání zlodějů?

Či se rušila, jak by leccos tomu nasvědčovalo, jen stará kol- lektivní pokuta (veřejná) uvalovaná na vesnici, v níž se zloděj jen předpokládal na základě toho, že u vesnice mizela stopa krá- deže, jež k ní vedla? Či ustanovení souvisí s oním *pro fure*, jež máme doloženo v jiných pramenech z této doby?¹²⁸⁾

Čl. 28.

»*Praeterea nullus de illis, qui custodiunt silvam, debet spoliare aliquem in via vel in foro, nisi tunc¹ illum spoliet, quando² invenit³ arborem secantem; ad⁴ hoc⁵ iudex nunquam iudicet in CCC denariis, nisi⁶ LX.*«

¹ *tunc* chybí 1222

⁴ »Ad« 1229 (Nová věta u Friedricha)

² *quem* 1222

⁵ *haec* 1222

³ *invenerit* 1222

⁶ dodáno *in* 1222

Někteří autoři byli ochotni rozdělit text tohoto ustanovení ve dva články. Nový článek měla tvořiti věta: »*Ad hoc . . . nisi 60.*« Věc předpokládala ovšem určitý zvláštní výklad právě této věty. B r a n d l vykládal ji tak, že »soudce nemohl souditi pře, kdež pokuta tří set penízů se vyřknouti měla; pře taková náležela před králem.«¹²⁹⁾ A N o v o t n ý¹³⁰⁾ měl výklad takový, že »neměl soudce hradský souditi, kde škoda dosahovala 300 peněz, nýbrž toliko 60.«

V podstatě správný postoj zaujal zatím dávno již V o i g t: »Die Strafbühren für den Richter sollen niemals 60 denarios

^{126**}) H. J i r e č e k, Über Eigentumsverletzungen, str. 19.

¹²⁷⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 53.

¹²⁸⁾ V a n ě č e k, Základy III, str. 76—77, pozn. 170.

¹²⁹⁾ B r a n d l, Právník 1873, str. 220.

¹³⁰⁾ N o v o t n ý, Č. d. I-3, str. 56.

übersteigen.«¹³¹) A také D u d í k (B e c k)¹³²) a Š u j a n¹³³) byli tu na správné stopě. »Pokuta« 60 denárů připomíná zde totiž onen poplatek, který jsme měli uveden v čl. 22—23. Je nanejvýš pravděpodobné, že i v tomto ustanovení se úřednická tendence zvyšovati poplatky omezuje tak, že osoba, jejíž věci (vůz a koně opět?) byly lesními orgány zabaveny pro lesní puch, má zaplatiti »pokutu« 60 denárů a nikoli 300, načež jí zabavené věci budou opět vydány.

Ale i samo zabavování věcí pro lesní puch se v tomto článku omezuje. »Jen tomu, kdo je přistižen při sekání dříví, mohl býti na místě zabaven vůz a kůň«, vysvětloval R a u s c h e r.¹³⁴)

K zabavení nesmí dojiti bez přistižení, když by na př. hajný jen uviděl škůdce (resp. domnělého škůdce) na trhu, nebo když by jej potkal na cestě, jak správně ukazoval již J i č í n s k ý.¹³⁵)

Čl. 29.

»Insuper nunquam iudex¹ debet iudicare solus nisi praesente castellano aut² aliquibus nobilebus; et quando villicus iudicat, non debet ire ad capiendum consilium de iudicio, sed iudicet sedens cum militibus.«

¹ *Iudex nunquam* 1222

² *vel* 1222

Dvojí soudní tribunál s dvojími přísedícími, jehož existence na přemyslovských hradech je v tomto článku jasně doložena, dal podnět k nejedné kombinaci. Dlouhá řada autorů dala se zejména svěsti k domněnce, že u nás v době Statut hradské soudnictví mělo jaksi dva stupně: vyšší soud sudího pro šlechtu a nižší soud vladařův pro obecný lid. Ukázal jsem již r. 1931, při rozboru moravských imunit,¹³⁶) že je nutno řešiti věc jinak. Jedině soud sudího že byla obecná »státní« instance soudní, zatím

¹³¹) V o i g t, Über den Geist, str. 78.

¹³²) D u d í k, Dějiny Moravy, IV (5), str. 233.

¹³³) Š u j a n, Nejstarší zřízení, str. 43 »k tomu soudce nikdy neodsuzují na 300, nýbrž na 60 denárů«.

¹³⁴) R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 46.

¹³⁵) J i č í n s k ý, Právník, 1865, str. 692.

¹³⁶) V a n ě č e k, K soudní imunitě, 1931, zvl. str. 33—36; sr. také Základy II, str. 21—22.

co soud villikův byl speciálně tribunál pro lidi z domén zeměpanských, které villicus s hradu spravoval. Cílem Statut je dáti jisté formální kautely pro fungování obou soudů. Předpisuje se, že hradecký soudce má souditi za přítomnosti kastelána anebo několika šlechticů. Že měl stačiti kastelán, a že tedy nebylo vždy zapotřebí šlechtických přísedících, je velice pozoruhodné. Vladař měl souditi s hradeckými družinníky, kteří patrně byli i výkonnými orgány správy domén knížecích. Jakými konkrétními situacemi byl vyvolán zákaz, že vladař »*non debet ire ad capiendum consilium de iudicio*«, je mi těžko bezpečně pověděti.

Čl. 30.

»*Item quando tempus est ire ad iudicandum¹ et omnes sunt,² et villicus non vult venire, iudex iudicet cum militibus.*«

¹ *iudicium* 1222

² *sunt omnes* 1222

Obsah předpisu jest jasný. Navazuje se na článek předchozí a stanoví se, že vladař, je-li nepřítomen, má býti zastupován hradeckým sudím, který v takovém případě soudí na místě vldaře a s jeho přísedícími. Jak došel J i č í n s k ý na základě tohoto textu k poznání, že nepřítomnost villikova na soudě zbavovala strany povinnosti platiti dávky,¹³⁷⁾ nedovedu si vysvětliti.

Čl. 31.

»*Et de mane semper¹ et nunquam hora vespertina² a iudice vel³ vilico iudicium habeatur.*«

¹ *Praeterea semper de mane* 1222

³ *et a* 1222, 1229 a Dobner

² *serotina* 1222

Ve Friedrichově edici vyhlášení z r. 1229 jest toto ustanovení upraveno prostě jako přímé pokračování článku předchozího. Začíná »*et*« a nemohlo by tudíž tvořiti článek zvláštní. Jinak je ovšem obsah předpisu do té míry samostatný, že proti jeho samostatné úpravě nemůže býti námitek. Jak *villicus*, tak

¹³⁷⁾ J i č í n s k ý, Právník 1865, str. 693.

scudce hradský nesmějí zahajovati soudní jednání odpoledne, nýbrž vždy jen ráno. Jde tu o předpis rázu čistě formálního, jehož účel jest opět kautelární:

Čl. 32.

»Quando aliquis interficitur in via, sive homo militis sive iudicis sive villici fuerit, confusio magna inde fit¹, solent apponi denarii, aurum et argentum²; ille quis³ accusat et dominus,⁴ debet jurare super sancta sanctorum.«

¹ sive militis sive iudicis seu villici id fit magna confusio 1222

² aurum argentum 1222

³ qui 1222

⁴ non dominus 1222

Na mimořádnou zajímavost tohoto článku ukázali jsme již v úvodu k tomuto pojednání. »Článek tento jest velice zatmělý...« psal r. 1873 B r a n d l,¹³⁸⁾ ukazuje se však, že výklad, který tehdy B r a n d l o hlavním bodě jen nesměle podával, je přece jen jediný možný. Jde tu o slova »solent apponi denarii, aurum, argentum...«, která ještě nepříliš dávno V a c e k komentoval: »Kterak by se mělo rozuměti těm slovům, nevíme.«¹³⁹⁾ Proti R a u s c h r o v i, který se domníval, že ona slova článku míří na »opovědné«,¹⁴⁰⁾ uplatnil M a r k o v opět výklad Brandlův, že jde o t. zv. »příhlavní peníze«, to jest o formální »pokládání« čili oceňování »hlavy« zabitého příbuznými za účelem vymáhání náhrady.¹⁴¹⁾ Sám bych myslil přímo na to, že v době první redakce tohoto článku, (který pokládám za velmi starý), se toto oceňování ještě dalo skutečným příkládáním peněz nebo drahých kovů k hlavě mrtvoly. Upozorniti jest při tom na maličkost: obrat »solent apponi denarii...« nelze překládati »má ten, kdož opovídá zabití, přinést denáry«,¹⁴²⁾ nýbrž »podle obyčeje se přinášíávají...«

Že by »ille, quis accusat...« znamenalo zde svědectví »pů-

¹³⁸⁾ B r a n d l, Právník 1873, str. 258.

¹³⁹⁾ V a c e k, Agr. archiv, IV, str. 159.

¹⁴⁰⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 78, pozn. 3.

¹⁴¹⁾ M a r k o v, Přípravné řízení, str. 12.

¹⁴²⁾ R a u s c h e r, O krádeži a loupeži, str. 78.

voda-soka«, jak tomu chtěl M a r k o v,¹⁴³⁾ zdá se mi svrchovaně nepravděpodobné. Mnohem spíše jde tu prostě o toho, kdo žaluje jako poškozený. Ostatně sám Markov hned upozorňoval na obtíže, jež by vysvětlení se »sokem« způsobilo.

Slova »*et dominus*« resp. »*non dominus*« vysvětloval jsem na místě jiném.¹⁴⁴⁾

Pokud jde o výraz »*iurare super sancta sanctorum*«, má V o i g t¹⁴⁵⁾ poznámku, jež, tuším, dodnes nepozbyla ceny. Věc je však odkázati spíše znalcům dějin práva církevního.

Celková tendence článku jest na snadě: čeliti upevněním formálností lehkomyšlnému vznášení žalob pro zabití.

Čl. 33.

»*Pro debito si quis citatus fuerit et in primo termino non astiterit iudicio, vendatur, nisi legitimum probare possit impedimentum.*«¹

¹ Ve vyhlášení z r. 1222 zní článek jinak: *De debito non debet aliquis vendi nisi in tertio termino.*

Pokusy — velmi četné — tento článek vyložiti, točí se vesměs kolem výrazu »*vendatur*«. Nejblíží dobově doklad na tento výraz, užitý pravděpodobně v témže smyslu, jest rovněž z 1. polovice 13. století a zní takto: »*per nobilium nostrorum*« (mluví panovník) »*magis quam per principum potentiam presbyteros vel clericos iudicari audivimus . . . , ad iudicia compelli violenter . . . et ipsos tamquam rusticos v e n d i . . .*«¹⁴⁶⁾ Jest to doklad neméně nejasný, který však bohužel nedošel dosud náležité pozornosti v literatuře. Hlavní obtíž působí dodnes otázka, zdali je ono »*vendatur*« a »*vendi*« v souvislosti s termínem »*venditio*«, který je našim pramenům XII. a XIII. století běžný, a jakého rázu tato souvislost jest. Neboť i tento výraz »*venditio*«, který jest bohemismem a o němž dnes je v podstatě již jasno,¹⁴⁷⁾ není nijak jednoznačný.

¹⁴³⁾ M a r k o v, Sborník v. pr. a st. XXVIII, 1928, str. 382.

¹⁴⁴⁾ V a n ě č e k, Základy II, str. 30—31.

¹⁴⁵⁾ V o i g t, Über den Geist, str. 78, pozn. q.

¹⁴⁶⁾ B o č e k, Codex Diplomaticus Moraviae II, č. 255, str. 287.

¹⁴⁷⁾ Viz V a n ě č e k, Základy I-III na místech podle věcného rejstříku.

M a r k o v o v i, který o tomto článku Statut napsal nedávno zvláštní pojednání,¹⁴⁸⁾ vytkl bych právě to, že svou práci dokonce přímo nazval »Venditio debitoris«. Neboť zůstává-li hlavní předběžnou otázkou, zdali ono »vendatur« a »vendi« je totožné s »venditio«, a s kterou »venditio«, je výraz »venditio debitoris« především nepatřičnou anticipací, nehledě ani k tomu, že je vůbec Markovovým umělým výtvořem, který pramenům nijak neodpovídá, ač jistě v titulu pojednání zní sensačně.

Celá otázka jest dnes ve stadiu velmi obtížném. Mnohé vábí nás k tomu, že »vendi« v barbarské latině českých a moravských středověkých textů znamená platiti *prodej* čili výkup, jenž je jindy zřejmě zván »venditio«. Avšak české »prodati ve smyslu »pokutovati« doloženo není, právě tak ostatně jako latinské »vendere« (aktivum!) v tomto smyslu. A je sotva vhodné je v tomto smyslu uměle konstruovati jako činí Markov, který dokonce nabízí historickou souvislost se slovesem »vdávati-tradere«.¹⁴⁹⁾ Domnívám se, že výraz *prodej* vzniklý v pradávě době ve smyslu dávky za něco, ať již knížeti za »mír«, nebo úřadu na místo trectu (na těle či životě), nebo poškozenému za příkoří a škodu, byl v době XII. a XIII. století, kdy jej latinsky tlumočili »venditio«, již přežitkem svého druhu, neboť slovesa »prodati«, z něhož vznikl, zatím již běžně se užívalo v souvislosti se smlouvou trhovou.¹⁵⁰⁾ Setrvačností bylo ho však užíváno až do století 15. (viz u Ondřeje z Dubé, v edici Č á d o v ě bchužel v rejstříku chybí) a nijak není vyloučeno, že k němu v české kancelářské latině bylo vytvořeno i deponens »vendi = platiti pokutu«.

Avšak právě v článku Statut, který k těmto úvahám nám dal podnět, výklad, že žalovaný dlužník má býti pokutován, věcně nijak neuspokojuje. Silnou přitažlivost má, myslím, stále výklad, k němuž mířily kdysi úvahy Č á d o v y, že totiž jde o osobní exe-

¹⁴⁸⁾ M a r k o v, »Venditio debitoris«, časopis »Bratislava«, VIII, 1934, str. 459 a d. — O. S o m m e r v polemické brožuře »Od Bohuše Riegra k Theodoru Saturníkovi« (Praha 1935, str. 14) zaujal ve věci postoj velmi málo kritický.

¹⁴⁹⁾ M a r k o v, l. c., str. 463.

¹⁵⁰⁾ Smlouva trhová sama se však ještě v Rožmberské knize označuje nejčastěji jako »trh« nebo »kúpě«.

kuci nad dlužníkem,¹⁵¹⁾ ač ovšem způsob této exekuce zatím daleko není jasný. Že by však Statuta ještě r. 1237 mohla předepisovati prodej dlužníka do otroctví, jak se domníval Novotný¹⁵²⁾ a také Saturník,¹⁵³⁾ pokládám za vyloučeno. Šujan nabízel řešení, jež je nejlépe zřejmé z jeho překladu a výkladu: »Pro dluh nemá nikdo býti prodán (totiž jeho majetek), leč...«¹⁵⁴⁾

Čl. 34.

»*Insuper nullus de hominibus nobilitum, qui vadit¹ in aliqua vel in propria² legatione, sive ad forum, nunquam in novo, nisi in antiquo theloneo solvat.*

¹ vadunt 1222

² in propria vel in aliqua 1222

Předmětem tohoto článku jest zaručení jisté celní imunity pro poddané světských pozemkových vrchností.¹⁵⁵⁾ Nejasné jest, zdali se výsada týká jen poplatků za průchod osob (»*qui vadunt*«) či také poplatků za věci, jež tyto osoby nesou, vezou a vedou (zvířata). Také nevíme, jaký byl rozdíl mezi celníci starými a novými. Šujan se domnívá, že při starých celnících jde o takové, »na kterých se platilo, pokud nebylo poddaných vrchnostenských.«¹⁵⁶⁾ Pro vývoj pozemkové vrchnosti by bylo důležité vědět, kdy článek do Statut přišel. Že tu máme příznak pozemkové vrchnosti velmi vyspělé, o tom nemůže býti pochybnosti.

Čl. 35.

»*Item ad iudicium nullus¹ accedat nisi de domo secundum jus primo² citetur.*«

¹ nullus ad iudicium 1222

² prius 1222

Literatura (až na Lipperta, jehož výklad je však absurdní) se celkem shoduje v tom, že v tomto článku bylo úmyslem

¹⁵¹⁾ Čáda, K osobní exekuci podle českého práva zemského, Praha 1920, zvl. str. 9—13.

¹⁵²⁾ Novotný, Č. d. I-3, str. 56.

¹⁵³⁾ Saturník, O právu soukromém u Slovanů, 1934, str. 30.

¹⁵⁴⁾ Šujan, Nejstarší zřízení, str. 43.

¹⁵⁵⁾ Vaněček, Základy II, str. 42; III, str. 113.

¹⁵⁶⁾ Šujan, Nejstarší zřízení, str. 43.

zákonodárce upevněním formalit pŕuhonných zajistiti ochranu pŕed ŕíkanosním poháněním k soudu. Podle toho by byl smysl článku asi stejný jako pŕi jednom z ustanovení velkého privilegia duchovenstva z r. 1222, kde čteme: »*Et ne quis ad iudicium venire cogatur nisi sub testimonio sit citatus.*«¹⁵⁷⁾ Jenže v článku Statut, určeném pro ŕlechtu, se pro vznik povinnosti pŕijítí k soudu zdůrazňovala speciálně náležitost, aby žalovanému byl pŕuhon vyřízen v jeho sídle.

Čl. 36.

»*Insuper si villicus regis sine iudicio aliquem impignoraverit,*¹ *rex suo iure*² *corrigat; si villicus camerarii, marcam auri solvat, si*³ *dominus, beneficio careat.*«

¹ *impignoraverit aliquem* 1222 ³ *est* dodává 1222

² *iure suo* 1222

Š u j a n, jistě neprávem, uváděl toto ustanovení v souvislost s »ležením«. ¹⁵⁸⁾ Smysl článku prostě opět je zameziti zneužívání moci úřednictvem. A v podstatě jde tu konec konců o potlačení svépomoci. Obstaviti (*impignorare*) kohokoli dopouští se jedině po jistém soudním řízení. Slova »*rex iure suo corrigat*« vztahují se asi na vlastní dvorskou (osobní panovníkovu) jurisdikci v protivě k soudům sněmovním, konaným občas formou slavnostní.¹⁵⁹⁾ Jedině pŕi oné vlastní dvorské jurisdikci měl panovník úplnou volnost rozhodovati o trestu, na což právě ustanovení míří. Pro vladaře komorníkova stanoví se trest taxcu. Pro »pána«, totiž asi »župana« čili beneficiáře králova (Š u j a n myslí na komorníka samého)¹⁶⁰⁾ stanoví se trest ztráty úřadu.

Čl. 37.

»*Praeterea duellum, quod in vulgari dicitur kiy, non habeant nisi ad extraneos.*«¹

¹ Ve vyhlášení z r. 1222 článek zní: »*Praeterea campioni non habeant nisi contra extraneos.*«

¹⁵⁷⁾ V a n ě ě k, Základy III, str. 11—12.

¹⁵⁸⁾ Š u j a n, l. c., str. 43, pozn. 6.

¹⁵⁹⁾ Š u j a n opačně. L. c., str. 43.

¹⁶⁰⁾ Š u j a n, l. c., str. 43, pozn. 8.

Upevnění právní bezpečnosti, a to tentokráte zvýšením vážnosti řízení průvodního, sledovalo i toto ustanovení Statut. Scuboj »kyji« jako průvodní prostředek připouští se jen v případě výjimečném, totiž tam, kde procesním partnerem je cizinec. »Kyje« byly jistě lehčím druhem soudního souboje než »meče«. A jejich běžné povolování bylo by jistě vedlo k tomu, že by se soudní scuboj bral vůbec na lehkou váhu. Odtud ono omezení na »cizince«, kteří ostatně pravděpodobně, jak už to literatura tušila,¹⁶¹⁾ tento lehčí druh průvodu s sebou sami přinášeli.

Čl. 38.

»In hiis omnibus excipimus privilegia religiosorum virorum¹ a principibus eis concessa, et jura clericorum cum dotibus ecclesiarum, quibus² reguntur secundum jus canonicum.«

¹ virorum religiosorum 1222

² qui 1222

Ustanovení toto sotva se dostalo do Statut před r. 1222. Jeho posláním bylo upozorniti, že královské kláštery a kapituly mají pro své poddané povoleny výsady nejrůznějšího druhu (t. zv. imunity) a že kněží osobně, a také nadání kostelní, spravují se zásadně právem kanonickým. Jak oněch zvláštních výsad imunitních tak cněch předpisů práva kanonického neměla se ustanovení Statut dotýkat. Víme dobře, že z věcí, jež upravovala Statuta, příznivější úpravu měly církevní ústavy zejména ohledně konfiskací poddanských statků a ohledně trestních pokut.

Čl. 29 (1222).¹

»Ad haec omnes communiter tabernas habeant.«

¹ Ustanovení chybí ve vyhlášeních z let 1229 a 1237.

Závěrem uvedme ještě článek, který jest doložen jedině v nejstarším známém vyhlášení Statut, a to v edici J i r e č k c -

¹⁶¹⁾ J i č í n s k ý, Právník IV, 1865, str. 696; D u d í k, Dějiny Moravy IV (V), str. 234. — Se srovnávacího hlediska jsou k tomuto článku důležité postřehy, jež má K a d l e c (Taranovský), Prvobitno slovensko pravo pre X. veka, Beograd 1924, str. 125.

v ě jako čl. 29.¹⁶²⁾ Š u j a n vztahoval ustanovení toto na instituci ležení, překládaje: »K tomu všichni« (totiž ležáci) »ať mají společnou hospodu«. ¹⁶³⁾ Věc je skutečně velmi nejasná, ale výklad Šujanův se nezdá býti správný. Spíše bylo by lze mysliti buď na to, že panovník tímto článkem, který asi byl platnosti jen zcela efemérní, povolil neomezené zakládání krčem (právo krčmy), anebo na to, že snad byla tendence vyhraditi krčmy (aspoň některé) jen pro šlechtu, což nemělo býti trpěno. Ale tento druhý výklad podávám se všemi rezervami.

¹⁶²⁾ CIB I, str. 57.

¹⁶³⁾ Šujan, l. c., str. 43, pozn. 9.